

Mladi za napredek Maribora 2017

34. srečanje

Pogledi na Jugoslavijo skozi generacije

Področje: Zgodovina

Raziskovalna naloga

Avtor: TEA SARA SAGAJ, ZALA PRIMORAC

Mentor: SAŠA MIKIĆ

Šola: II. GIMNAZIJA MARIBOR

MARIBOR, 2017

Mladi za napredek Maribora 2017

34. srečanje

Pogledi na Jugoslavijo skozi generacije

Področje: Zgodovina

Raziskovalna naloga

MARIBOR, 2017

ZAHVALA

Najprej bi se radi zahvalili najinemu mentorju, ki naju je pri pisanju podpiral in vodil pri pisanju raziskovalnega dela.

Zahvaljujeva se vsem anketirancem, ki so pripomogli k praktičnemu delu naloge.

Zahvalili bi se najini lektorici, ki je v nalogi odpravila jezikovne napake.

Velika zahvala gre tudi Antonu Petelinšku, s katerim sva opravili intervju in je bil zelo pomemben ustni vir.

Kazalo vsebine

1 POVZETEK	5
2 UVOD	6
2.1 Namen in cilj raziskovalne naloge.....	7
2.2 Metodologija dela	7
2.4 Hipoteze.....	7
3 TEORETIČNI DEL.....	7
3.1 Splošno o Jugoslaviji	7
3.1.1 Razvoj Jugoslavije po II. svetovni vojni in nastanek SFRJ	7
3.1.2 Osebna izkaznica SFRJ	9
3.1.3 Komunistična partija Jugoslavije	11
3.1.4 Komunistična stranka v Sloveniji	11
3.1.5 Informbiro	11
3.1.6 Josip Broz Tito.....	12
3.1.6.1 Titov sloves	12
3.2 Negativna plat Jugoslavije.....	13
3.2.1 Povojni poboji in Goli otok.....	13
3.2.1.1 Žrtve pobojev	14
3.2.1.2 Metode pobijanja.....	14
3.2.1.3 Morišča in grobišča	15
3.2.1.4 Goli otok.....	16
3.2.2 Podrejanje sodstva komunističnim oblastem	18
3.2.3 Onemogočanje svobode političnega združevanja	18
3.2.4 Finančne težave.....	19
3.2.4.2 Državni dolg in inflacija.....	19
3.2.5 Represija cerkve.....	21
3.2.5.1 Aretacije duhovnikov	22
3.2.6 Cenzura	23
3.2.6.1 Formalne prepovedi.....	24
3.2.6.2 Neformalne prepovedi.....	24
3.2.6.3 Prepovedi vnosa tujega tiska	24
3.2.7 Razlastitve premoženja	26

3.2.7.1 Agrarna reforma	26
3.2.7.2 Nacionalizacije	27
3.2.7.3 Zaplembe	28
4 EMPIRIČNI DEL.....	29
4.1 Anketa.....	29
4.1.1 Analiza ankete.....	29
4.1.1.1 “Ali ste bili v času njenega delovanja državljan SFRJ?”	30
4.1.1.2 “Ali bi živeli v državi, katere ureditev bi bila enaka ureditvi SFRJ?”	31
4.1.1.3 “Menim, da je bilo življenje prebivalcev SFRJ”	31
4.1.1.4. “Koliko političnih strank je po vašem mnenju uspešno delovalo v SFRJ?”	34
4.1.1.5 “Ali ste vedeli da je komunistična oblast v SFRJ po II. svetovni vojni izvajala množične povojne poboje?”	34
4.1.1.6. “Kaj je Goli otok?”.....	35
4.1.1.7. “Ali ste vedeli, da je bila SFRJ ob razpadu zadolžena za približno 16 milijard USD?”	35
4.1.1.7.1 “Kdaj ste izvedeli za dolg?”	36
4.1.1.8 “Ali ste vedeli, da si je oblast SFRJ prizadevala zatreti oz. podrediti Cerkev?”	36
4.1.1.9 “Ali ste vedeli, da si je oblast prav tako prizadevala za popolno podreditev tiska in ostalih medijev?”.....	37
4.1.2 Razprava	37
4.2 Intervju.....	41
5 PREVERJANJE HIPOTEZ.....	39
6 ZAKLJUČEK.....	45
7 DRUŽBENA ODGOVORNOST.....	46
8 VIRI.....	47
8.1 Knjižni viri.....	47
8.2 Spletni viri	47
8.2 Viri slik in grafov	47

Kazalo slik

<i>Slika 1: Zemljevid bivše Jugoslavije.</i>	9
--	---

<i>Slika 2: Zastava Jugoslavije.....</i>	10
<i>Slika 3: Portret Josipa Broza – Tita.....</i>	13
<i>Slika 4: Grobišče v Sloveniji v rovu Barbara v Hudi jami pri Laškem. ....</i>	15
<i>Slika 5: Zaporna celica na Golem otoku. ....</i>	17
<i>Slika 6: Lokacija Golega otoka v Jadranskem morju. ....</i>	18
<i>Slika 7: Prikaz, kako se narod bori z vedno manjšim dohodkom in posledično manjšo količino dobrin zaradi visoke inflacije, denar se je stekal v državno blagajno. ....</i>	21

Kazalo tabel

<i>Tabela 1: Osebna izkaznica SFRJ. ....</i>	9
<i>Tabela 2: Pravnomočne prepovedi v Sloveniji. ....</i>	25

1 POVZETEK

Zanimala naju je razlika med pripovedovanjem babic in dedkov o idiličnem življenju v Jugoslaviji in med dejstvi, zapisanimi na papirju, kakšno je bilo dejansko delovanje države - zato sva se na to temo odločili napisati raziskovalno nalogo. Ko sva začeli brati o vseh negativnih straneh Jugoslavije sva se zavedli, kako slabo sva o sami državi sami ozaveščeni in sva hoteli preveriti, ali med mladimi generacijami nasploh vlada to stanje neznanja o tako velikem delu naše zgodovine. Raziskovanje sva usmerili predvsem na negativno plat socialističnega režima tistega časa in skrito delovanje državnih oblasti, saj o vrednotah, ki so takrat vladale (enakopravnost, bratstvo...) in o vsakdanjem življenju veva že veliko. Poučili sva se o nekaterih splošnih podatkih države npr. o Komunistični partiji, Veliki vodji, Informbiroju itd., nato pa se fokusirali na probleme in luknje v sistemu, ki jih je oblast poskušala rešiti na ljudem škodujoče načine – ne samo fizično, tudi psihično. Poglobili sva se v represijo cerkve, tiska in govora, raziskovali množične poboje in prebrali marsikaj šokantnega o Golem otoku, velikemu dolgu Jugoslavije in njenih finančnih problemih.

Namen naloge je bil preveriti koliko mladi o sistemu vejo in če bi v tistem času živeli, in ali se bivši prebivalci SFRJ želijo vrniti v stare, popolne čase, ali pa so v Sloveniji zadovoljni. Te odgovore sva dobili na podlagi ankete, ki sva jo sestavili sami, zelo pomemben ustni vir nama je predstavljal tudi Tone Petelinšek, ki je z nama delil veliko znanja o življenju tistega časa. Začudili sva se, ko sva pri analizi ankete videli, koliko mladih si želi življenja v Jugoslaviji in socialističnega sistema družbe, ko pa so anketo rešili z zelo malo znanja o sami državi in je to najverjetneje posledica zaupanja v avtoriteto, ki jo v tem primeru predstavljata družina in domače okolje. Zanimiv je tudi podatek o veliki in nenehno naraščajoči inflaciji, ki je v zadnjih letih obstoja Jugoslavije predstavljala veliko prebivalcem finančne težave, in o dolgu za katerega so starejše generacije vedele že med delovanjem Jugoslavije, pa življenje v Jugoslaviji vseeno opišejo kot boljše kot v današnji Sloveniji. Na podlagi rešene ankete in intervjuja sva ovrgli ali potrdili najine hipoteze in končali raziskovalno nalogo.

2 UVOD

Tako kot sama Jugoslavija in takratni politični režim, je imela zgodovina njenega razvoja na slovenskih tleh velik vpliv. Vsekakor velja za enega pomembnejših delov slovenske zgodovine. Res je, da je to obdobje bližje starejšim generacijam, ker so v Jugoslaviji živeli dlje časa. Nam mladim pa je sama resnica o takratnem, danes popolnoma drugačnem svetu dostopna zgolj preko zgodb starih staršev ali staršev in knjig, saj Jugoslavija kot takšna več ni aktualna tema v medijih. Ohranila se je želja po takratni ureditvi enakopravnosti ljudi, življenju brez revščine in zatiranju kapitalistične družbe. Odločili sva se, da želiva Jugoslavijo, predvsem probleme s katerimi se je le-ta soočala, približati mlajši generaciji in ugotoviti koliko o njih sploh starejša generacija ve.

Raziskovanje sva začeli tako, da sva o Jugoslaviji, predvsem o njenem vplivu na življenje Slovencev, poiskali literaturo in se poučili o Komunistični partiji – stranki, ki je narekovala podobo dežele in o problemih, s katerimi se je soočala ter njihovih vplivih na življenje njenih prebivalcev. Podrobno sva se lotili problemov kot so podrejanje sodstva izvršni in zakonodajni oblasti, množični povojni poboji političnih nasprotnikov po drugi svetovni vojni, velik dolg države, ki se je skozi leta še kopičil ter zatiranje tiska, govora; praktično kakršnegakoli svobodnega izražanja. Praktičnega dela sva se lotili z anketo, v katero so bili vključeni ljudje iz več starostnih skupin; od tistih, ki so v Jugoslaviji živeli, do tistih, ki o njej samo poslušajo. Prav tako sva v okviru terenskega dela intervjuvali Toneta Petelinška, ki je z vsem svojim znanjem tistega časa močno pripomogel k tako teoretičnemu kot empiričnemu delu naloge.

Za konec sva se odpravili v Univerzitetno knjižnico Maribor (UKM), kjer sva našli veliko zanimivih člankov o Jugoslaviji in njenem delovanju po drugi svetovni vojni ter dopolnili najino raziskovalno nalogo. Zaključili sva z analizo ankete, vrednotenjem intervjujev in obravnavo najinih hipotez.

2.1 Namen in cilj raziskovalne naloge

Namen najine naloge je bil večplasten – začeli sva z nadgradnjo in širitvijo lastnega znanja o Jugoslaviji. Poglavitni cilj je bil primerjati vedenje mlajših in starejših generacij o problemih s katerimi se je soočala SFRJ. Ugotavljali sva tudi koliko naša predstava o takratnem življenju odstopa od realnosti. Zanimalo naju je znanje starejših generacij o SFRJ, ki so v tistem času živele in jim je bil sam sistem bližje kot pa nam, ki o njem le poslušamo in beremo. Sama Jugoslavija je na ljudi v večini vplivala pozitivno, bili so srečni in »enakopravni«. Ampak je bilo res vse tako idealno, ali si generacije še iz tistega časa pred resnico zatiskajo oči zaradi, po njihovem mnenju, takratnega boljšega življenja kot ga imajo v današnji kapitalistični družbi? Prvi del raziskovanja je bil ugotoviti s kakšnimi očmi generacije, ki so v državi živele, nanjo gledajo danes. Mlade generacije, ki jim je življenje v socialistični družbi tuje, o samem sistemu ne vedo praktično ničesar razen tega kar slišijo iz zgodb svojih staršev, starih staršev. Želeli sva preveriti ali je res, da mladi o državi, ki je tako vplivala na sedanjo Slovenijo, ne vedo skoraj ničesar in zakaj bi, če sploh bi, želeli v Jugoslaviji živeti.

2.2 Metodologija dela

Pri delu sva uporabili naslednje metode:

- branje strokovne literature in brskanje po njej;
- izbiranje slikovnega gradiva in obdelovanje tega;
- priprava ankete in njena obdelava;
- intervju z Antonom Petelinškom;
- oblikovanje naloge.

2.4 Hipoteze

1. Mlajše generacije ne bi živele v socialistično urejeni družbi in državi.
2. Mlajše generacije niso dobro ozaveščene o represijah, ki so jih oblasti izvajale v SFRJ.
3. Generacije, ki so v Jugoslaviji odraščale ali živele dlje časa večinoma menijo, da je bilo življenje boljše kot v današnji Republiki Sloveniji.
4. Večina prebivalcev bivše Jugoslavije je za njen dolg izvedela po njenem razpadu.
5. Malo število ljudi ve, da je komunistična oblast izvajala množične poboje.

3 TEORETIČNI DEL

3.1 Splošno o Jugoslaviji

3.1.1 Razvoj Jugoslavije po II. svetovni vojni in nastanek SFRJ

Jugoslavija, ki se je po vojni oblikovala, med letoma 1945 in 1946, izrazito spominja na Potemkinovo vas¹. Pokaže se nam ogromna razlika med njeno »boljševiško« vsebino in »ljudsko« fasado politično-institucionalne ureditve, ki se je obdržala še dolga leta po zaslugi Komunistične partije, le nekoliko se je zmanjšala. V ideološkem svetu je prihajalo do mnogih sprememb. Ohranjali so se oporni stebri jugoslovanske države – vojska, tajna policija in partija na čelu vodenja države. Dežela je od leta 1919 pa do njenega razpada leta 1992 večkrat spremenila ime. (povzeto po: Pirjevec, 1995: 155)

Komunistična partija Jugoslavije (KPJ)² je že med vojno nadzorovala tajno policijo, vojsko in močno propagando. Bila je najmočnejša politična sila in bi zlahka prevzela oblast po koncu vojne, vendar je morala upoštevati sporazum Tito-Šubašič, po katerem so v Jugoslaviji morali pripraviti svobodne večstrankarske volitve v ustavodajno skupščino, ki bi po volitvah določila politični režim države. 7. marca 1945 so imenovali začasno vlado Demokratične federativne Jugoslavije, katere glavni značilnosti sta bila demokratičnost in federalizem. Proti koncu vojne se je namesto federativnosti, vse bolj krepil centralizem. Na volitvah 11. novembra leta 1945 je bilo vprašanje le kako visoko zmago bo na volitvah dosegla KPJ, saj je nadzorovala vse medije, tajna policija je zapirala in zastraševala pripadnike opozicije. Na volitvah je torej zmagala kandidatna lista Ljudske fronte³. 11. novembra 1945 so prvič v Sloveniji in Jugoslaviji volile tudi ženske. Okoliščine volitev so bile zelo sumljive; opozicija ni nastopila, nasprotnikom komunističnega režima so odvzeli volilne pravice, nepravilna izvedba volitev ... Okoliščine so nakazovale, da Jugoslavija ne bo spadala med demokratične države. Zmagovalna KPJ je Jugoslaviji vladala nadaljnjih 45 let. 29. novembra 1945 je bila država razglašena za Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ). Uzakonili so republiko, rodbini Karadjordjević so dokončno odvzeli pravice zastopati narode Jugoslavije. Čez dva meseca so sprejeli še ustavo, ki je bila skoraj v celoti kopija 'stalinske ustave' (Dolenc in Gabrič, 2002: 206-207).

Politična moč je bila skoncentrirana v majhni skupini politikov (ne v ljudstvu). Tudi celotna država je bila zelo skoncentrirana – v nasprotju z razglašnim federalizmom. Uveljavilo se je načelo podvajanja funkcij; Tito je bil hkrati predsednik vlade, voditelj KPJ, poveljnik vojske,... Komunistična partija je imela monopol nad državo, začeli so se razni sodni procesi in zatiranje političnih nasprotnikov, vojnih zločincev idr. Velika prelomnica v razvoju Jugoslavije je bil spor s Sovjetsko zvezo leta 1948. Po sporu je bila Jugoslavija prisiljena iskati zaveznitvo pri Združenih državah Amerike (ZDA), ki ji je nudila vojaško in gospodarsko pomoč v zameno za več demokratičnih sprememb v FLRJ. S tem so dokončno prekinili zaveznitvo s Sovjetsko zvezo. Komunistična vlada je nenehno ugotavljala kako doseči večjo stopnjo demokracije, ne da bi pri tem ogrozila svoj monopol, posledica je bilo

---

¹ Lažno, olepšano prikazovanje realnosti.

² Več o partiji v poglavju: »3.1.3 Komunistična partija Jugoslavije« in »3.2.3 Onemogočanje svobode političnega združevanja«.

³ Stranka, ki jo je ustanovila KPJ za enoten pristop na volitvah.

hitro spreminjanje ustav. Leta 1963 je bila sprejeta nova ustava in FLRJ se je preimenovala v SFRJ (Dolenc in Gabrič, 2002: 219-222, 225).

Slika 1: Zemljevid bivše Jugoslavije.

(http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/former_yugoslavia.jpg)

3.1.2 Osebna izkaznica SFRJ

Tabela 1: Osebna izkaznica SFRJ. (povzeto po: <https://goo.gl/AEZJX1>)

IME	Socialistična federativna republika Jugoslavija
GLAVNO MESTO	Beograd
GESLO	Bratstvo in enotnost
HIMNA	Hej Slovani
DENARNA VALUTA	Jugoslovanski dinar
POVRŠINA	255.804 km ²
PREBIVALSTVO	23.724.919
OBLIKA VLADANJA	Socialistična ⁴ republika
PREDSEDNIK	Josip Broz - Tito (1963-1980) Stjepan Mesić (1980-1991)
ČAS OBSTOJA	1963 – 1991/92
URADNI JEZIKI	Srbohrvaščina, slovenščina, makedonščina

Slika 2: Zastava Jugoslavije.

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/71/Flag_of_SFR_Yugoslavia.svg/250px-Flag_of_SFR_Yugoslavia.svg.png)

---

⁴ Socializem : »gospodarsko-družbena ureditev, v kateri so proizvodna sredstva v družbeni lasti; nazor, katerega cilj je uveljavitev ekonomskih, političnih in kulturnih pravic delavcev; socialistična družbena ureditev, v kateri država vodi in usmerja gospodarsko in drugo družbeno dogajanje« (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=SOCIALIZEM&hs=1)

3.1.3 Komunistična partija Jugoslavije

KPJ je bila vodilna jugoslovanska politična stranka, ustanovljena 1919, ki se leta 1952 preimenuje v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ), njen vodja je bil Josip Broz Tito. Med oblikovanjem svoje vladavine se je močno naslonila na Sovjetsko zvezo, s katero se je povezala tudi vojaško in gospodarsko. Komunistično partijo Jugoslavije je vodila skupina političnih revolucionarjev – okoli 120 ljudi, ki jih je v centralni komite in politbiro kooptiral Tito, njega je za sekretarja KPJ imenovala Komintern⁵. V državi je v prvem povojnem obdobju sprožil titanski obnovitveni napor s pomočjo partije; možen je bil, ker je vodilna elita uživala podporo prebivalstva, tudi mladine kar so priznali še sistemu nenaklonjeni »zahodni opazovalci«. Partija in sistem, ki ga je vodila sta obetala in obljubljala novo življenje, ki pa v veliki meri ni rušilo temeljnih vrednot patriarhalne družbe: kolektivizem, egalitarizem, avtarkija in kult karizmatične vodje. (povzeto po: Pirjevec, 1995: 155)

3.1.4 Komunistična stranka v Sloveniji (KPS)

Konec leta 1934 se je v Ljubljani Komunistična stranka Jugoslavije uveljavila tudi na slovenskih tleh. Poglavitna dejavnost stranke se je kazala pri vztrajnem prizadevanju, da bi ustanovila in utrdila ljudsko fronto – za to se je močno zavzemalo tudi glasilo Ljudska pravica. KPS je organizirala in izvedla tudi nekaj uspešnih stavk, leta 1937 pa se je na ustavnem kongresu ustanovila Komunistična stranka Slovenije, kot sestavni del Komunistične stranke Jugoslavije. Poleg boja za vse pravice delovnih ljudi so močno poudarjali tudi boj za Združeno Slovenijo in boj proti fašizmu. Leta 1952 je stranka ime spremenila v Zvezo komunistov Slovenije. Od leta 1937 do 1990 je bila skrajna leva politična stranka, ki je zastopala interese delavcev in je v skladu s svojim delovanjem in političnimi prepričanji bila neposredno podrejena Zvezi komunistov Jugoslavije. (Vidic ur., 1999: 385)

3.1.5 Informbiro

Informbiro ali Informacijski biro komunističnih in delavskih partij je bil posvetovalni organ evropskih komunističnih in delavskih partij, deloval je v letih 1947 - 1956, nastal je na pobudo Stalina dve leti po razpadu Kominterne. Manjši del članov Komunistične partije se je izrekel za resolucijo IB⁶ kar je predstavljalo dodatno nevarnost za notranji razkol v Jugoslaviji. Med članstvom je prihajalo do ostrih političnih diferenciacij; privržence Informbiroja so izključili iz članstva in jih odpustili iz služb. KP in Josip Broz Tito sta si prizadevala za neodvisnost odločanja in sta se uspešno upirala Stalinovemu pritisku ter njegovim grožnjam. Za Stalina je IB predstavljal sredstvo, ki bi mu omogočalo

---

⁵ Mednarodna zveza komunističnih strank in podobnih gibanj z vsega sveta, 1919 jo v Rusiji ustanovi Lenin.

⁶ Kratica za Informbiro.

uresničevanje njegovih političnih idej. Zaradi nasprotij med strankami je prišlo do velikih sporov. Spor med Sovjetsko Zvezo in Jugoslavijo je v Evropi močno spremenil geopolitične razmere. Jugoslavija se je bila prisiljena nekoliko povezati z drugimi državami, najbolj z ZDA, te države pa so v tem videle priložnost razbijanja ideološko trdnega vzhodnega komunističnega bloka in zmanjševanje območja, kjer je Sovjetska zveza imela neposreden vpliv. Mnogi, ki so se izrekli za resolucijo Informbiroja so poslali v zapore ali taborišča, predvsem na jadranske otoke; npr. na Goli otok. Zaradi nasilnih metod uporabljenih v taboriščih, je Centralni komite Komunistično partijo Jugoslavije obsodil nezakonnosti pri uporabi represivnih metod. Za Stalina je IB predstavljal sredstvo, ki bi mu omogočalo uresničevanje njegovih političnih idej. (povzeto po: Prebilič, V. in Guštin, D., 2010: 866-882)

3.1.6 Josip Broz Tito

Josip Broz, rojen 7.5.1892 v Kumrovcu, je bil politik in jugoslovanski maršal. Leta 1917 je sodeloval v boljševiških⁷ demonstracijah in se politično usmeril v leninizem. Leta 1920 je tudi postal član Jugoslovanskega odseka ruske komunistične partije. Ko se je še istega leta vrnil domov je bil kmalu zaprt zaradi želje po političnem udejstvovanju. Leta 1934, po tem ko je odslužil zaporno kazen, je kratek čas živel v domačem kraju, nato pa se je odpravil v Zagreb, kjer je začel z delom v pokrajinskem komiteju KPJ za Hrvaško. Takrat si je nadel vzdevek Tito, ki pa naj bi bilo v hrvaškem Zagorju zelo pogosto ime. Med 1941 in 1945 je bil vrhovni komandant Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, že pred tem pa je začel delovati v Kominterni. Po vojni je postal minister vlade in minister za zunanje zadeve Federativne ljudske republike Jugoslavije in doživel je vlogo, ko so ljudje s Komunistično partijo na čelu začeli izpolnjevati njegov najpomembnejši ideal in cilj: začela se je graditi nova socialistična družba, kjer človek ne bo izkoriščal človeka, kjer bo na enakopravnosti, bratstvu in enotnosti narodov temeljilo srečnejše in svobodnejše življenje. Bil je velik govornik, ljudje so ga oboževali in z njim je KPJ v družbi dosegla višji vpliv in razsežnosti, ki nikdar niso bile pričakovane. Leta 1974 je bil na volitvah v Jugoslaviji izvoljen tudi za dosmrtnega predsednika države. Umril je leta 1980 in na njegovem pogrebu se je zbrala množica svetovnih vodij, kot je svet prej še ni videl. Njegova smrt je pomenila začetek konca Jugoslavije (povzeto po: Stanojević in Marković, 1992: 21, 40, 62-63, 348).

3.1.6.1 Titov sloves

Tito je bil vodja odporiške vojske med drugo svetovno vojno, lik poveljnika, ki je s svojo vojsko porazil fašistične okupatorje. Narode, živeče v Jugoslaviji je popeljal na pot socializma in komunizma pri čemer je predstavljal vrednote, cenjene v teh sistemih – bratstvo,

---

⁷ Boljševiki – del privržencev ruske socialno-demokratske stranke, ki so podprli Leninovo odločitev o nasilnem prevzemu oblasti v Rusiji kar tudi storijo leta 1917 v oktobrski revoluciji.

enakopravnost, krepitev zavesti med ljudmi. Prikazan je kot simbol ponosa ne le slovenskega naroda ampak tudi hrvaškega, črnogorskega, srbskega, bosanskega in makedonskega in se kaže kot vodja narodnoosvobodilnega boja in zmage nad fašizmom. Je glavni predstavnik socialistične Jugoslavije po drugi svetovni vojni in prva asociacija na samo državo – bil je veliki vodja, ki je na novo izgradil po vojni porušene države. Starejšim generacijam Tito še dandanes predstavlja heroja tistega časa in spomine na tiste lepe, brezskrbne čase. Mladi pa ga dojemamo nekoliko razklano. Po eni strani poslušamo o idiličnem življenju in lepoti socialističnega sistema, medtem ko se zavedamo tudi slabe plati njegovih dejanj. Če pogledamo iz negativne plati nam predstavlja simbol pobijanja mnogih nasprotnikov režima in če ne pobudnika vsaj tistega, ki je potrdil izvrševanje mnogih represij tistega časa. (povzeto po: <http://www.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/kaj-simbolizira-josip-broz-tito.html>).

Tito je deloval med ljudmi kot oče naroda, ki zmore slišati vsakogar, tudi preprostega človeka. (Petelinšek, 2017)

Slika 3: Portret Josipa Broza – Tita. (<https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/9f/0b/e3/9f0be3160f162326499dc920fb19b009.jpg>)

3.2 Negativna plat Jugoslavije

3.2.1 Povojni poboji in Goli otok

Po koncu druge svetovne vojne je komunistična oblast izvedla vrsto množičnih pobojev; izvensodne likvidacije potencialnih političnih nasprotnikov, pobijanje vojnih ujetnikov, repatriirancev in civilistov (tudi žensk, otrok in starcev). Množični poboji so trajali do leta 1946, posamezni izvensodni poboji so se pojavljali še v naslednjih letih. V nekaj tednih je bilo pobitih več tisoč oseb. Glede na izrazito centralizirani značaj komunističnega sistema je gotovo, da je splošno odločitev o krvavem obračunu z vojnimi ujetniki, repatriiranci in civilisti sprejelo najvišje jugoslovansko partijsko in državno vodstvo, ki so ga takrat sestavljali isti ljudje, najvišji funkcionarji KPJ. Poboje so izvajali represivni organi komunistične vlade: politbiro Komunistične partije, OZNA⁸, poveljstvo divizije KNOJ⁹. Vse politične odločitve so bile v rokah vodilnih komunistov, poboji so bili hoteni in načrtovani. Vodstvo novega političnega režima je hotelo deželo temeljito spraviti in pospraviti, želeli so utrditi absolutno oblast. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 39-40)

3.2.1.1 Žrtve pobojev

Največ žrtev predstavljajo domobranci, ki so se predali angleški armadi in jih je Anglija vrnila Jugoslaviji kot vojne ujetnike. Druga večja skupina so domorodci, ki niso uspeli pobegniti in so bili ujeti na poti do državne meje. Obe skupini jetnikov so poslali v taborišče ali zapor, nekateri so bili umorjeni že na poti. Tretja skupina žrtev so civilisti, ki so bili aretirani na domovih, nekatere je OZNA peljala v taborišča ali zapore, druge pa je likvidirala nemudoma. Četrta skupina žrtev so mobiliziranci v nemško vojsko, peta pa tisti, ki so bili, ali takoj po koncu vojne ali pa tudi v naslednjih letih, ugrabljeni v tujini in skrivaj privlečeni v zapore, kjer so izginili za zmeraj. Najbolj znana koncentracijska taborišča v Sloveniji so bila Šentvid, Teharje, Šterntal, Studenci pri Mariboru in Brestrnica pri Mariboru. Slovenski zapori so bili polni že v prvih tednih po vojni, zato so jih začeli množično »prazniti« (povzeto po: Jančar, ur., 1998: 41-43).

3.2.1.2 Metode pobijanja

Metode množičnih pobijanj so si med seboj sicer bile podobne (namen vseh je bil čim hitreje odstraniti večje število ljudi), imele so pa nekaj značilnih razlik. Avtomatsko strelno orožje in »košenje« ljudi z rafali se je uporabljalo še pri prvih likvidacijah v maju 1945. Kasneje še istega leta, junija, pa so uveljavili znano metodo sovjetskega NKVD¹⁰-ja in so ljudi pobijali s posameznimi streli v tilnik). Na začetku so žrtve še umirale oblečene, kasneje pa so uveljavili postopek slačenja in zbiranja oblačil žrtev, ki so jih nato skladiščili. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 43)

---

⁸ Oddelek za zaščito naroda, varnostno-obveščevalna služba FLRJ – federativne ljudske republike Jugoslavije.

⁹ Korpus narodne obrambe Jugoslavije, vojaška formacija, ki deluje 1944-1953, ustanovi jo Tito. Vsaka republika je imela ustanovljene svoje enote KNOJ-a, ki so »čistile« novo osvojena ozemlja.

¹⁰ Varnostno-obveščevalna služba, tajna policija, ki je izvajala poboje Stalinovih nasprotnikov.

3.2.1.3 *Morišča in grobišča*

Prevoz na morišča je organizirala OZNA, izvršile pa so ga pristojne enote KNOJ-a. včasih se je pri prevozih zapletalo, ker za vse tovornjake in avtobuse ni bilo goriva. V nekaj primerih se poroča, da v velik odstotek ubitih spadajo ženske in otroci. V Sloveniji se je povsod uveljavil enak, zanimiv način vezanja ujetnikov – vsako žrtev so zvezali dvakrat, pri čemer so uporabljali žico nemške vojaške telefonije: prvič so žrtvi zvezali roke na hrbtu, nato pa še po dve osebi skupaj tako, da so jima zvezali nadlahtnici. Z žico stisnjene roke so navadno otekle in povzročale hude bolečine saj je že samo nalaganje na tovornjake in avtobuse trajalo najmanj uro ali dve, vožnja pa je bila še daljša (povzeto po: Jančar ur., 1998: 44-45).

O večini grobišč, ne samo v Sloveniji ampak tudi v celotni Jugoslaviji, se ne ve skorajda nič. Najbolj znana in tudi pretresljiva grobišča v Sloveniji pa so v Kočevskih jamah. Ta sloves so dobila zaradi količine trupel in okostij najdenih v jamah in tudi zaradi nečloveškega in grozovitega načina pobijanja ljudi. V jame so metali težje poškodovane ljudi, nujno potrebne zdravniške pomoči, kot tudi lažje ranjene, ki so bili v jamah obsojeni na počasno in mučno umiranje od žeje in lakote. Tisti, ki so ta komunistični pekel preživeli povedo o sami ideologiji veliko več kot vse znanstvene analize sistema. Po njihovih pričevanjih bi naj imeli komunisti do ljudi in človeškega življenja približno tak odnos, kot Hitlerjevi nacisti. Tudi oni naj bi zlorabili državo za uničevanje lastnih državljanov (povzeto po: Jančar ur., 1998: 45-46).

Slika 4: Grobišče v Sloveniji v rovu Barbara v Hudi jami pri Laškem.
(<http://siol.net/media/img/5e/db/e934e5d2bc03b023b27e.jpeg>)

3.2.1.4 Goli otok

Goli otok se nahaja na zahodu Republike Hrvaške med otoki Sv. Grgur, Rab in Prvić. Otok je kamnit in gol, nizko sredozemsko rastlinstvo se nahaja le na manjšem območju na jugozahodu otoka. Je težko dostopen in izpostavljeni burji in nevihtam. Otok je bil prvič naseljen med prvo svetovno vojno, ko ga je Avstro-Ogrska uporabljala, kot delovno taborišče za ruske vojne ujetnike. Do ideje za ustanovitev koncentracijskega taborišča na Golem otoku je prišel minister za notranje zadeve Stevo Krajačić. Zvezno jugoslovansko ministrstvo je leta 1949 domačinom uradno sporočilo, da bodo na otoku naselili pristaše Rusov. Domačinom so odvzeli pašnike in jim prepovedali vstop na otok (Brodnik ur., 1999: 25).

Zaporniki v taborišču so bili Titovi politični nasprotniki, podporniki stalinizma, nacionalizma, pripadniki demokratskih gibanj in strank. Med njimi so bili tudi narodni heroji, nekdanji ministri, predvojni komunisti in ugledni ljudje. KPJ je želela Stalinu preprečiti vsakršno možnost izvedbe državnega udara v Jugoslaviji, zato so na Goli otok v prvi fazi pošiljali vsakogar, ki je podvomil v kritiko IB ali ga je celo podpiral. Oblast je zapirala vse, ki so nasprotovali komunistični oblasti, so v njo dvomili ali jo kritizirali. Zvezna skupščina je sprejela zakon¹¹, ki je določal, da kaznovana oseba na otoku preživi dve leti. Kazen je bila lahko podaljšana, zato so nekateri na Golem otoku preživeli tudi do deset let. Sodne obravnave so bile javne samo, ko so sodili pomembnih osebam, drugače pa so bile zaprte za javnost. Tistim, ki so bili obtoženi sovražnega delovanja proti partiji, krivde sploh niso dokazovali. V preiskovalnem postopku so od obtožencev zahtevali, da priznajo s kom so sovražno delovali in kako. Poglavitni razlog za ustanovitev koncentracijskega taborišča na Golem otoku je bil obračun s političnimi nasprotniki. Poleg tega so z njim ustrahovali državljane in preprečili izražanje nezadovoljstva (Jezernik, 1994: 666-667).

Prva skupina kaznjencev je na Goli otok prispela julija 1949, sprva so bili trmasti, nepopustljivi, javno so zagovarjali svoje mnenje, zaradi katerega so bili poslani v taborišče. Ampak so, zaradi težkih okoliščin, do prihoda druge skupine kaznjencev, ki je bila takoj pripravljena sodelovati, že klonili. Zaporniki so bili pretepani, poniževani, opravljali so težko fizično delo na žgočem soncu, kar je pomenilo žejo in dehidracijo, pozimi so bili izpostavljeni mrzli burji. Uprava na otoku je imela le eno nalogo: psihično in fizično likvidirati kaznjence, ki so bili razdeljeni na "bando", "revidirane" in "dvomotorce". Najnižje v procesu prevzgoje so bili bojkotirani, sledili so odloženi, potem člani kolektiva, na vrhu so bili aktivisti oz. revidirani. Bojkotirani so opravljali najtežja in najbolj ponižujoča dela, ob večerih so jih pogosto pretepali ostali kaznjenci, z bojkotiranimi je bilo prepovedano govoriti. Kaznjenci so pretepali druge kaznjence, saj če tega ne bi storili, bi bili kaznovani sami. Preiskovalci so topli, pljuvali in poniževali zasliševance, če tega niso storili so bili osumljeni simpatiziranja z Informbirojem in so tudi sami postali kaznjenci. Zadnji politični kaznjeneec je bil z Golega otoka izpuščen leta 1956. Kasneje so tu kazni preživljali kriminalci in težji mlajši prestopniki, kot zapor je bil ukinjen 1988 (Brodnik ur., 1999: 26).

---

¹¹ Zakon se je imenoval "Družbeno koristno delo".

"Bil sem v prvi skupini zapornikov, ki so stopili na Goli otok. Ko smo prišli, ni bilo tam nikogar, čakala nas je le vrsta lesenih barak. V naslednjem tednu ali dveh so se vse barake napolnile z zaporniki iz vseh delov Jugoslavije in nekaj dni kasneje sem bil priča prvemu pretepu do smrti" (Jančar ur., 1998: p. 151).

Slika 5: Zaporna celica na Golem otoku.
(<http://www.delo.si/assets/media/picture/20100531/goli8.jpg?rev=1>)

Slika 6: Lokacija Golega otoka v Jadranskem morju.
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9e/Goli_mapa.jpg/220px-Goli_mapa.jpg)

3.2.2 Podrejanje sodstva komunističnim oblastem

Načelo enotnosti oblasti, kar pomeni monopolno oblast Komunistične partije, osredotočene v njenem politbiroju, ni priznavalo sodišč kot neodvisnih in samostojnih organov države. Pritiskali so na delo sodnikov, izvajali so vse od grobih čistk na začetku režima do nekoliko bolj prefinjenih oblik podrejanja kasneje. Od 7. do 26. avgusta 1945 je v Beogradu zasedala začasna ljudska skupščina, kjer so v razpravi o kvalifikacijah za sodnika zahtevali od sodnikov politično primernost, tj. vdanost sodstva tekoči politike vladajoče stranke. Pod pogojem, da so sodniki »brezmejno vdani« so lahko tudi pravniki. Če je prišlo do situacije kjer se je izbiralo med neukimi ampak vdanimi laiki in učenimi pravniki, ki pa niso vdani dovolj, se bo oblast vedno odločila za laika. Temeljna naloga sodstva ni bila reševanje sporov z uporabo zakona ampak likvidacija političnih nasprotnikov in sovražnikov (povzeto po: Jančar ur., 1998: 79).

Čiščenje sodniških vrst se je formalno začelo z odlokom revolucionarne oblasti z dne 31. oktobra 1945 o postavitvi vseh državnih uslužbencev na razpolago. V resnici je šlo za to, da so bili vsi uslužbenci nekdanje Kraljevine Jugoslavije do nadaljnjega suspendirani, začasno odstavljani. Nove oblasti so v službo sprejelo nove, njim primerne kandidate medtem ko je nova oblast začela ostale sodnike sistematično prevzgjati. Sodnike, ki so bili obenem torej tudi politični delavci, so volili ljudski odbori. Veljalo je novo načelo, da v ljudskem odboru ni združena samo zakonodajna in izvršilna funkcija državne oblasti, ampak tudi pravosodna, ki jo ljudski odbori opravljajo po svojem izvoljenem sodišču. Skupne dejavnosti in naloge vseh državnih organov so izhajale iz enotnosti oblasti, zaradi česar sodne oblasti ni bilo možno ločiti od drugih državnih organov glede njihove splošne dejavnosti – varstvo koristi delovnega ljudstva. V Sloveniji je sodnike ideološko prevzgjilo Ministrstvo za pravosodje Ljudske Republike Slovenije. Ena izmed temeljnih nalog slednjega je bilo strokovno in politično vplivanje na sodni kader v času ljudske demokracije. Na podlagi sodnih spisov, mnenja predsednika sodišča in mnenja predsednika podrejenega sodišča je Ministrstvo za pravosodje oblikovalo strokovne ocene o kvaliteti sodnikov, medtem ko so o političnih kvalitetah posameznih sodnikov zbirali podatke na pristojnem komiteju Komunistične partije Slovenije (povzeto po: Jančar ur., 1998: 80, 82).

.. partijsko enoumje je bila značilnost in lastnost vseh medijev. Svoboda govora je pomenilo, da razumeš voljo in zahteve partije. (Petelinšek, 2017)

3.2.3 Onemogočanje svobode političnega združevanja

Vladajoča komunistična partija ni bila nikdar formalnopravno registrirana in je bila nelegalna v tem pogledu, še po prevzemu oblasti leta 1945 je ostala kot organizacija. Začasna ljudska skupščina je 25. avgusta 1945 sprejela zakon o političnih strankah, ki je potrdil svobodo združevanja in prepovedal fašistična in neofašistična politična gibanja. Stranke so lahko legalno obstajale le, če so bile registrirane pri ministrstvu za notranje zadeve. KPJ je ostala v tem smislu ilegalna in je od svojih članov zahtevala najstrožjo konspiracijo o njenih prihodnjih načrtih glede Jugoslavije. To dvoumnost je verjetno narekovala želja novih oblastnikov, da bi doma in v tujini utrdili prepričanje, da v Jugoslaviji na vladajo komunisti, temveč njene najboljše sile. Kljub »demokratični družbeni ureditvi« je bila Jugoslavija sistem s prvinami enopartijskega sistema. Z vedno večjim (navideznim) razvojem samoupravne demokracije v socializmu se je začela potreba po večstrankarskem sistemu zoževati in je praktično izginila. Zveza komunistov je bila usmerjena na zelo ozko področje, ki je bilo ključnega pomena za obstoj in nadaljevanje socialistične družbe – varovanje oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi nasploh, ter za nadaljnjo graditev socialistične družbe v skladu z interesi delavskega razreda (povzeto po: Pirjevec, 1995: 160-161).

3.2.4 Finančne težave

Jugoslavija je v 50. letih izven-blokovski politiki dala še poseben zagon, ki pa je posledično zahtevala velike finančne žrtve. Beograjska vlada je z državami v razvoju navezala stike, tem pa je bilo treba nuditi velike kredite, če bi naj kupovale jugoslovanske industrijske proizvode. Etiopija, Sudan, Cejlon, Indonezija in Združena arabska republika so tako zaslužile na desetine milijonov dolarjev, prek sto milijonov samo med 1959 in 1960, po nizki obrestni meri, kar pa je začudilo marsikaterega zunanjega politika. Jugoslavijo sta proti koncu 50. let še zmeraj pestili kronično pomanjkanje žita in nizka kmetijska proizvodnja, ki je bila takrat ena najnižjih v Evropi, dopolniti pa jo je bilo možno samo z uvozom hrane iz ZDA. Poleg tega pa so jo bremenili še dolgovi iz tujine, zapleten sistem trgovske menjave z Zahodom, velik primanjkljaj v plačilni bilanci, nesorazmerno visoki izdatki za vojsko¹² in močni inflacijski trendi, ki so vzbujali splošno nezadovoljstvo. V letih 1954 in 1955 je na negativen odziv množice skušal reagirati z reformo gospodarskega sistema, ki bi naj bila uvod v drugi petletni plan, osredotočen seveda na investicijsko politiko. Leta 1957 so ga zasnovali z vsaj delno odpovedjo mita o težki industriji in povečanjem proizvodnje potrošnih dobrin ter investicij v kmetijstvo, stanovanja in transportno infrastrukturo. Uresničitev prehoda je bila mišljena brez ideoloških in političnih koncesij na zahodu (povzeto po: Pirjevec, 1995: 238-239).

3.2.4.2 Državni dolg in inflacija

---

¹² Jugoslavija je za vojsko takrat namenila okoli 16 odstotkov bruto narodnega produkta.

Sredi 60. let se je pojavil nov problem: ekonomska liberalizacija, zaradi katere so začeli trošiti več, kot so proizvedli. Osebna potrošnja je rasla za 60 % hitreje, kot družbeni bruto proizvod. Osebni dohodki so nadpovprečno rasli glede na produktivnost, kar je še dodatno povečevalo inflacijo, ta pa je povzročila dodaten primanjkljaj v državni blagajni. Leta 1973 so arabske države podražile nafto, kar je sprožilo svetovno naftno in posledično gospodarsko krizo, ki je povzročala težave tudi Jugoslaviji, kljub Titovim zvezam v arabskem svetu. Drastično so se zvišale cene, povečal se je tudi delež brezposelnih. Po drugi strani je zvišanje cen pomenilo lažjo pridobitev posojila pri tujih bankah, kar so izkoristila tudi podjetja v Jugoslaviji. Leta 1971 je bila SFRJ zadolžena za 2,7 milijarde dolarjev, štiri leta kasneje pa za 5 milijard dolarjev. V primerjavi z ostalimi državami v razvoju je bil jugoslovanski dolg visok. Dotok tujega kapitala je presegel rast BDP, a država je še vedno vodila dvojno politiko, kljub zadolženosti. Zvezna skupščina je za leto 1976 odobrila 4-letni načrt o družbeno-ekonomskem razvoju, ki ni predvideval nadaljnje zadolžitve. Istočasno je je Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije (CK ZKJ) izdal tajni dokument, katerega vsebina je bila popolno nasprotje 4-letnemu načrtu. Z dohodki od izvoza na Zahod je jugoslovanska oblast želela odplačati dolg, a se to ni izšlo. Leta 1978 je svet pretresel "drugi naftni šok"¹³, rasti so začele obresti za posojila v tujini. Leto kasneje je inflacija v SFRJ dosegla 18 %, primanjkljaj v državni blagajni je znašal 3,4 milijone dolarjev. Vlada je zamrznila cene in si pridržala pravico o odločanju katera podjetja lahko najemajo nova posojila. Dolg v tujini, ki naj bi leta 1980 znašal 11,5 milijarde dolarjev, je presegel to vsoto za skoraj 60 %, torej je znašal kar 18 milijard. Investicija doma in v tujini je prinašala bolj skromne dohodke. Nastale razmere so privedle do gospodarskega kriminala, odtujevanje družbene lastnine je postal množičen pojav. Padeč dohodka je mnoge prisilil iskati dodaten vir dohodka (povzeto po: Pirjevec, 1995: 352-355).

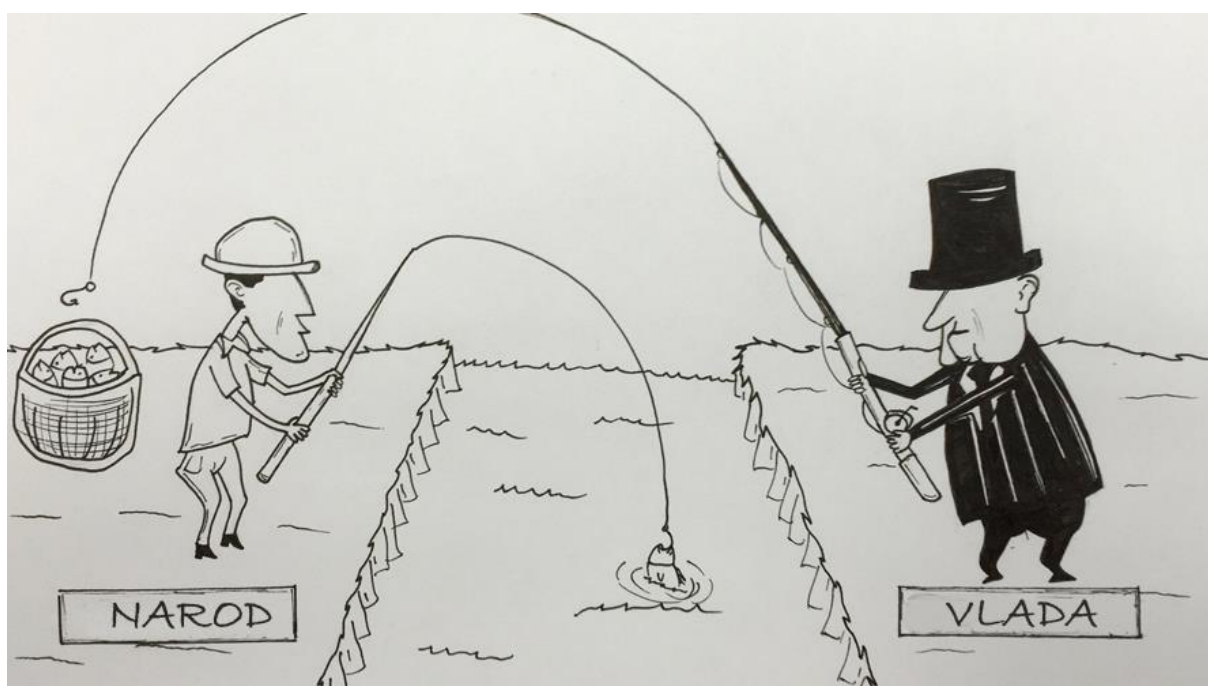
Delavci so se začeli zatekati k starim, klasičnim metodam proletarskega boja – za uveljavitev lastnih zahtev so se spet zatekali k razglašanju stavk, ki so postale ena izmed stalnic, kljub temu da so bile nelegalne. Kriza se je vedno bolj poglobljala, oblasti pa so se vedno bolj zatekale k tistim stari, povojnim parolam o »nadaljnem večanju samoupravljanja in gospodarske stabilizacije«. Poudarjale so dejstvo, da bi vsi morali delati za skupno dobro in preseči lastne interese, sama pa ni uvidela oziroma priznala, da je za to kriva predvsem KPJ. Ni šlo samo za egoistične interese in ohranitev kontrole nad sistemom, ki so ga ustvarili in utrdili. Razdrobitev trga je namreč uničila velike skupne sisteme, pošto, železnice in elektrogospodarstvo ter spremenila Jugoslavijo v eno izmed najmanj naprednih držav. Po letu 1952 bi naj začeli z večjimi naložbami, prepad med severom in jugom pa se je konstantno večal in ustvarjal prepad saj so se nerazviti deli države večkrat pokazali kot »nesposobni« in sredstev, ki so jim bila na voljo niso znali izkoristiti. To je povzročalo delitev države na najmanj dve enoti, ki sta si bili ne le po kulturi ampak tudi po civilizaciji zelo drugačni. Slovenija je ustvarjala 16,5 % skupnega bruto proizvoda in 20 % vsega jugoslovanskega izvoza z le 8,3 % prebivalcev celotne Jugoslavije. Zaradi hitrejšega razvoja in boljšega gospodarstva so začela podjetja siliti na Zahod z željo po širitvi, dvigu proizvodnje in zaslužka. Zaradi teh teženj so manj razvite države ne le na Slovenijo, ampak tudi na Hrvaško gledale z nezaupanjem, saj bi se s takšnimi interesi lahko oddaljili od jugoslovanske norme in škodili enotnosti države. Leta 1979 se je gospodarsko propadanje začelo v javnosti očitno

---

¹³ Druga podražitev nafte.

kazati, saj je dotok tujega kapitala pričel močno usihati, oblast pa je bila prisiljena k velikemu uvozu hrane zaradi slabe letine. Po Titovi smrti leta 1980, so se 80. leta začela z veliko in še vedno naraščajočo inflacijo, brezposelnostjo, pomanjkanjem deviz in gospodarsko krizo nasploh. Ob vedno večji inflaciji so se začele razprave o bogatem severu in siromašnem jugu, med katerimi so se zaostrovala nasprotja in prišlo je do sporov glede izražanja podpore posameznikom. Do leta 1989 se je življenjski standard, predvsem na jugu, prepolovil in nezaposlenih je bilo najmanj milijon ljudi. Po razpadu je bila Jugoslavija zadolžena za okoli 16 milijard ameriških dolarjev (povzeto po: Pirjevec, 1995: 355-356).

Materialni standard je morda v povprečju danes višji, raven duhovnega in ljudskega zadovoljstva kot parameter sreče – pa je morebiti danes manjši...nižji! (Petelinšek, 2017)

Slika 7: Prikaz, kako se narod bori z vedno manjšim dohodkom in posledično manjšo količino dobrin zaradi visoke inflacije, denar se je stekal v državno blagajno.

(<https://www.logicno.com/wp-content/uploads/2016/12/nacionalizacija-jugoslavija-slika.jpg>)

3.2.5 Represija cerkve

Po drugi svetovni vojni je bila Cerkev za novo oblast predstavljala notranjega sovražnika oziroma “hrbtenico opozicije”, za kar jo je označilo Ministrstvo za notranje zadeve. Cerkev je bila edina organizacija izven Komunistične partije. Imela je veliko moč in velik vpliv na prebivalstvo, zato se je oblast počutila ogroženo. Sprva so jo želeli zatreti, tako kot so zatrli politično opozicijo, vendar je imela Cerkev prevelik vpliv na ljudi, zato je partija spremenila svojo taktiko. Predstavnike Cerkve so želeli moralno onemogočiti in si jih podjarmiti. Po osvoboditvi je državo zapustilo 275 duhovnikov in redovnikov. Bežali so tudi univerzitetni

profesorji, kateheti, redovniki in bogoslovci. 47 ljubljanskih duhovnikov pa je Komisija za ugotovitev zločinov okupatorjev in njegovih pomagačev razglasila za vojne zločince. Oblast je duhovnike tudi zapirala; od maja 1945 do konca leta je bilo zaprtih 95 redovnih in svetnih duhovnikov. Usoda večine vrnjenih vojaških kuratov¹⁴, bogoslovcev in profesorjev, ki so jih Angleži poslali iz Vitrinja nazaj v Jugoslavijo, nam ni znana. Vemo samo to, da so bili na različnih transportih in da so jih sozaporniki videli še v taboriščih. Angleži so vrnil 12 vojnih kuratov za katerimi se je sled popolnoma izgubila, kljub nenehnemu povpraševanju cerkvenih oblasti po njih. Kurata Janeza Jenka, ki je spremljal vlak z ranjenimi domobranci, so zadnjič videli maja 1945, ko so vlak zajeli partizani, septembra pa je bil vpisan v register pripornikov 1945-1946 z oznako 2c, ki je označevala "izregistrirane sovražne elemente". Oblasti so brez obtožnice in obsodbe junija zaprle vikarja Nadraha, ki je zastopal pobeglega ljubljanskega škofa Rožmana. Nadrah je zahteval avdienco pri predsedniku vlade, a odgovora na to ni dobil. Pri njegovi aretaciji oblasti niso upoštevale dejstva, da je vikar Nadrah izdal okrožnico vsem župnijam in duhovniškim uradom, da se morajo podrediti oblasti, razen ko oblast od njih zahteva kaj takega, kar je zoper božji volji. Po izpustu, septembra 1945, se Nadrah nikoli ni vrnil na svoje mesto generalnega vikarja (povzeto po: Jančar ur., 1998: 113-114).

3.2.5.1 Aretacije duhovnikov

Do septembra 1945 aretirancem niso niti sodili niti jih zasliševali. Višji državni tožilec je na tiskovni konferenci julija 1945 napovedal udarec proti katoliški cerkvi. Poudaril je, da mora biti proces namenjen tistim, ki so religijo zlorabili v namene oškodovati osvobodilni boj, kar je bilo prepoznano, kot najhujša oblika sodelovanja z okupatorjem. Po amnestiji so sledili procesi, v katerih so bili duhovniki obtoženi na težke kazni. Nekateri so bili obsojeni sodelovanja z okupatorjem, delovanja proti Osvobodilni fronti, narodnega izdajstva, organiziranja "bele garde"¹⁵ in domobranskih čet. Ostali pa so bili obsojeni, ker so delovali proti obstoječi oblasti oz. političnemu režimu, vzdrževali stike s tujino, skrivali ljudi čez mejo, širili lažno propagando in sovražno literaturo, podpirali križarje, zaradi homoseksualnosti,... Izrekli so tudi kazni zaradi poučevanja verouka, nedovoljenih procesij in nabirk. Obtožnice so bile sestavljene iz dveh delov. Priče, ki bi lahko nasprotovale obtožnicam so zavrnili ali pa jim preprosto niso pustili pričati. Večinoma so duhovnike kaznovali z denarno kaznijo, občasno pa tudi z zaporom do 30 dni. OZNA je med leti 1946–1949 zaprla še dodatnih 52 redovnih duhovnikov in 83 svetnih duhovnikov. Med zaslišanji, ki so bila pogosto ponoči, so prisilili duhovnike podpisati zapisnike, ki niso ustrezali njihovim izjavam. Obtoženi so zagovornika večinoma dobili šele med procesom, ki pa niso igrali

---

¹⁴ Katoliški duhovnik, ki duhovno oskrbuje iz utečenega vsakdanjega življenja izvzete ljudi, v Sloveniji je najbolj poznan vojaški kurat.

¹⁵ Prostovoljne protikomunistične milice - italijansko vodene paravojaške organizacije.

pomembne vloge, saj je bilo tudi za njih nevarno, če so se preveč zavzemali za obtoženega (povzeto po: Jančar ur., 1998: 114-115).

Nekateri so bili obsojeni na smrt, večinoma zaradi medvojnih dogajanj. Okoliščine v zaporih so bile nevzdržne. Kaznim so sledila neskončna nočna zaslišanja, poniževalno ravnanje paznikov, samica, nezadostna količina hrane, umazani zapori v katerih je primanjkovalo ležišč in odej, nezadostna zdravstvena oskrba (večina se jih je iz zapora vrnila obolela, pri nekaterih je imelo to smrtne posledice), prepovedano maševanje itd. Z obsodbo na dolgoletno zaporno kazen je sovpadala obsodba na prisilno delo, npr. prepisovanje matičnih knjig, kot za filharmonijo, prevajanje knjig. Delali so tudi fizično, npr. gradili so stanovanjske bloke, delali so v kamnolomih, gradili so hidroelektrarno, delali so v poljedelstvu itd. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 118-119).

Od maja 1945 do 1976 je bilo v Sloveniji najmanj 490 aretacij duhovnikov. To ne pomeni, da jih je bilo isto število zaprtih, saj so nekatere aretirali, dvakrat, trikrat ali celo štirikrat. Največ aretacij, kar 316, je bilo v Ljubljani. Podatki še niso dokončani, saj je preganjanje Cerkve v Sloveniji ena izmed najbolj zamolčanih povojnih tem. Oblast je vedno zanikala preganjanje in v arhivi je o procesijah ohranjeno zelo malo gradiva. Obravnavanje Cerkve se ni bistveno spremenilo do leta 1985, saj je milica še vedno nadzorovala duhovnike in delovanje laiškega apostolata ter poročala o kaznivih dejanjih duhovnikov in njihovih stikih z laiki. Prav tako je nadzirala vse cerkvene prireditve, romanja doma ali v tujino, vpliv na mladino in študente, pritegovanje ljudi z necerkvenimi metodami: kulturnimi, športnimi prireditvami, izleti, predvajanjem filmov z neverško tematiko ter podobno. Komunistična oblast je že pred procesijami kršila osnovne človekove pravice. Pritožbe obtoženih so nemalokrat vodile tudi do povišanja kazni, na primer pomožnemu škofu Stanislavu Leniču se je kazen podvojila po pritožbi javnega tožilca. Duhovniki so v primerjavi z drugimi pravimi zločinci (umori, ropi) dobivali nesorazmerno višje kazni. Silili so jih pisati o svojih sozapornikih – kaj so počeli, kaj so govorili, ti zapisi so nedvomno škodili ljudem, ki so jih opisovali. Nekateri so s kaznijo izgubili politične oz. državljanske pravice za določeno obdobje. Komunistična oblast je salezijance, lazariste in jezuite, ki so se ukvarjali z vzgojo mladine, preganjala na posebej neusmiljen način, med drugim so tudi plenili njihovo premoženje. Najmanj znanega o preganjanju Cerkve na slovenskem je o preganjanju ženskih redov (povzeto po: Jančar ur., 119-125).

3.2.6 Cenzura

Pogost ukrep totalitarne oblasti je bila prepoved razširjanja tiska oz. tako imenovane “zaplembe”. Oblast je cenzure in prepoved tiska dosledno zanikala še do leta 1987, ko so oblasti trdile, da na leto ne prepovedo več kot ene tiskane stvari, kot da ni že ena preveč. V letih od 1945 do 1990 je bilo v Sloveniji več kot 30 uradnih prepovedi širjenja tiska, v celi Jugoslaviji pa več kot 200. Neuradno pa se je izvajal pritisk na uredništva v najrazličnejših oblikah, o katerih imamo danes materialne dokaze v obliki umaknjenih ali spremenjenih natiskanih strani. Prepovedano je bilo vnašati določene tuje časnike, revije in knjige, največ

takšnih prepovedi je bilo po koncu druge svetovne vojne. Kljub temu da pri nas o pravno-formalni cenzuri ne moremo govoriti, je imela Komunistična partija popoln nadzor nad tiskom. Cenzura je imela delovne prostore v Hotelu Slon, kjer je cenzor vso noč pregledoval članke, zato so nekateri časniki izhajali kasneje, kot je bilo načrtovano. V Sloveniji je bilo več neformalnih prepovedi, za katere javnost ni vedela. Oblike neformalnih prepovedi so bile vedno drugačne, npr. dovoljenje za izdajo publikacij, kontrola nad papirjem, financiranje tiska, zavračanje tiskanja s strani tiskarn, kontrola kadrovske politike, pritiski organov pregona ... Po II. svetovni vojni v Sloveniji ni izšel niti eden opozicijski list (povzeto po: Jančar ur., 1998: 126-127).

3.2.6.1 Formalne prepovedi

Zakonske prepovedi se začnejo z letom 1963¹⁶, seveda pa so represivni organi že prej nadzirali tisk. Eden izmed razlogov za povečan nadzor tiska, je Titov govor 1962, v katerem javno spregovoril o gospodarskih in političnih problemih Jugoslavije. Leta 1963 sta bili sprejeti Ustavi SFRJ IN RS Slovenije. Iste leto se začne pisati evidenca formalnih prepovedi tiskane besede. Zadnja prepoved je bila leta 1989. V evidenci je zapisanih 32 prepovedi tiskanih stvari in več kot 40 kazenskih postopkov proti piscem ali urednikom. Največkrat so bili prepovedani študentsko-mladinski časopisi in mediji z versko vsebino. Npr. ukinjeno je bilo glasilo Bruc, ki ga je izdal Klub študentov Prekmurja v Ljubljani, zaradi neprimerne oz. sovražne vsebine. Pisci glasila¹⁷ so bili izključeni iz zveze študentov in Univerze. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 127-130)

3.2.6.2 Neformalne prepovedi

Med neuradnimi prepovedi prevladujejo časniki s književno in mladinsko-študentsko vsebino, pojavi se tudi verski tisk. Metode, ki so jih uporabljali so: politični pritiski, policijsko zastrahovanje, kadrovska politika, financiranje, predhodna dovoljenja za izdajo, zavračanja tiskarn in pomanjkanjem papirja. Oblast je najprej izločevala knjige iz knjižnic, kasneje verski tisk in književne revije, nazadnje že mladinski in študentski tisk. Kadrovska selekcija je onemogočala zasedanje uredniških položajev v mediji in založbah ljudem, ki niso bili pravoverni ali niso idealizirali s Komunistično partijo. Prihajalo je do mnogih posegov v že natisnjeno gradivo, še več je bilo intervencij pred tiskanjem (povzeto po: Jančar ur., 1998: 130).

3.2.6.3 Prepovedi vnosa tujega tiska

---

¹⁶ Pred tem letom je bila uradno prepovedana samo revija Beseda.

¹⁷ Branko Šomen, Ferij Žerdin, Jože Olaj.

Po letu 1945 je bilo potrebno za vnašanje tuje literature posebno dovoljenje visokih organov Jugoslavije, razlogi za prepoved širjenje tujega tiska so enaki kot za domači tisk. Vsa dovoljenja so izdajali v Beogradu, tudi za slovenske časopise in knjige. Torej je bila v tujini tiskana slovenska literatura, brez posebnega dovoljenja, prepovedana. O prepovedih je po navadi odločal zvezni notranji sekretar, vse pa so morale biti objavljene v Uradnih listih. V praksi je bil prepovedan le tuj tisk, slovenski in tisk v ostalih jugoslovanskih jezikih pa večinoma ne. Do leta 1990 je bilo prepovedanih 836 tujih časopisov, revij in tednikov, 81 slovenskih tednikov, revij in knjig, izdanih v tujini ter 41 ostalih knjig in ena znamka. Vse skupaj je bilo prepovedanega tiska 959 enot. Največ prepovedi je bilo med letoma 1972 in 1980. Večina prepovedanih časopisov je bila iz Zahodne Nemčije, Italije, Avstrije, Velike Britanije in Francije, najmanj pa iz Sovjetske zveze in Albanije (povzeto po: Jančar ur., 1998: 135-137).

Vse jugoslovanske ustave in slovenska ustava so zagotavljali pravico do svobode tiska, obstajale pa so določene omejitve, ki se skozi leta niso bistveno spreminjale. Osnovna kategorija za prepoved tiska je bila omejevanje svobode drugih, razlogi so bili: državna varnost, varovanje družbene ureditve, sovražna propaganda, širjenje lažnih in neresničnih trditev ali mnenj, poniževanje drugih narodov, žalitve najvišjih političnih predstavnikov. Razlogi so hkrati pomenili povzročitev kaznivega dejanja. Največ kazenskih postopkov proti piscem v Sloveniji je bilo zaradi širjenja sovražne propagande in kršitve 157. člena KZ SFRJ¹⁸. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 137-138)

Tabela 2: Pravnomočne prepovedi v Sloveniji.

Pravnomočne prepovedi v Sloveniji	Število
Tribuna	9
Drama ¹⁹	4
Letaki	4
Mladina	2
Katedra	2

¹⁸ Kazenski zakonik SFRJ: 157. člen - pravi, da kdor protipravno prepreči tiskanje, prodajo ali razširjanje časopisa, knjige ali druge tiskane stvari, ali protipravno prepreči oddajanje radijskega ali televizijskega programa, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zapornom do enega leta.

¹⁹ Dramski feljton Topla Greda.

Voščilnica	2
Prospekt	2
Družina	1
Pogovori, glasilo	1
Bruc, glasilo	1
Knjiga	1
Drama	1
Verska brošura	1
Vabilo	1
Vse formalne prepovedi	31

(povzeto po: Jančar ur., 1998: 139)

3.2.7 Razlastitve²⁰ premoženja

Nasilne razlastitve premoženja predstavljajo eno najhujših oblik povojnega komunističnega nasilja, komunistična oblast jih je izvajala intenzivno od konca vojne leta 1945 pa nekje do šestdesetih let 20. stoletja. Med razlastitvami kot najhujše pojmujejo zaplembe, obstajajo pa še agrarna reforma in nacionalizacije. Z njimi je bila večina zasebnega gospodarskega sektorja nasilno razlaščen, ustvarila se je državna oziroma družbena lastnina, ta je predstavljala ekonomsko osnovo prejšnjega sistema. (povzeto po: Jančar ur., 1999: 53)

3.2.7.1 Agrarna reforma

Poleti leta 1945 je začasna ljudska skupščina sprejela nov zakon o agrarni reformi, s katerim so odvzeli zemljo agrarnim veleposestnikom, Cerkvi, samostanom in velikim kmetom. Veljal je različen maksimum za posamezne kategorije: kmetom je pripadlo največ 35 hektarjev

---

²⁰ »Prisilni odvzem ali omejitev lastnine oz. kakšne druge premoženjske pravice proti odškodnini zaradi splošne koristi«. (Vidic ur., 1999, p. 365)

zemlje, ki so jo obdelovali sami in pa največ 25 hektarjev gozda medtem ko so posestnikom, ki zemlje niso obdelovali sami ali ni bila njihov glavni vir zaslužka, pustili le od 3 do 5 hektarjev zemlje. V Sloveniji je v zemljiški sklad prešlo 266.500 hektarjev zemljišč – 43 % so jih zaplenili tujim veleposestnikom in na podlagi sodnih obtožb, 18 % je bilo odvzetih Cerkvi, 11,7 % bankam in zasebnim podjetjem in nekje 16 % domačim veleposestnikom. Obdelovalno zemljo so deloma razdelili kmetom, ki niso imeli dovolj zemlje ali je sploh niso imeli. Država je obdržala 54,6 % obdelovalne zemlje, da bi lahko s temi na novo pridobljenimi državnimi posestmi okrepila državni sektor gospodarstva. Po agrarni reformi je bilo v imetju zasebnih kmetov 83 % kmetijske zemlje, ostalo je bilo v posesti zadrug in države (povzeto po: Vidic ur., 1999: 365-366)

Najhuje se je slovenskim kmetom godilo po letu 1953 z Zakonom o kmetijskem zemljiškem skladu splošnega ljudskega premoženja in o dodeljevanju zemlje kmetijskim organizacijam²¹. S tem zakonom so kmetom zemljiški maksimum znižali na 10 do 15 ha obdelovalne zemlje. Nad tem s strani države predpisanim maksimumom je bil ves presežek zemlje razlaščen v splošno korist kmetijskega zemljiškega sklada, postal je splošno ljudsko premoženje. Ukrep je bil dopolnitev agrarne reforme iz let 1945-1948 in je bil posledica neuspešnega izvajanja socializacije vasi h kateri si je komunistična oblast najbolj prizadevala med 1949-1952. Ni jim uspelo množični vstop kmetov v KOZ²² in so slednje propadle, zato so se odločili za uzakonitev novega zemljiškega maksimuma. S tem so kmetom zadali odločilni udarec, predvsem »kulakom²³«, in želeli preprečiti razvoj kapitalističnih odnosov na vasi. Edina posledica tega zakona v Sloveniji pa je dejansko bila uničena perspektiva razvoja zasebnega kmetijstva. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 53-54)

3.2.7.2 Nacionalizacije²⁴

Do leta 1963 so bile izvedene tri nacionalizacije, prvi dve sta se nanašali na gospodarska podjetja zasebnikov. Zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij z dne 5.12.1946 je dajal zanj pravno osnovo, leta 1948 je bil dopolnjen. V Sloveniji so z nacionalizacijama razlastili še tisti del zasebnega podjetništva, ki ni bil odvzet prej z zaplembami. Decembra 1946 je bilo v Sloveniji podržavljenega 17 % v industrijo vložnega kapitala. Po koncu druge nacionalizacije, ki so jo izvedli aprila 1948 je le še 6 % kapitala vložnega v industrijo ostalo v zasebni lasti podjetnikov. Komunistična partija se je za izvajanje druge nacionalizacije odločila predvsem zaradi pritiska s strani Informbiroja, ki ji je očital, da ne spodbuja in ohranja socializem, temveč se v Jugoslaviji krepi pozicija kapitalizma. S nacionalizacijo je

---

²¹ Uradni list FLRJ, št 22/53.

²² Kmetijska obdelovalna zadruga.

²³ Večji, pomembnejši kmetje.

²⁴ Politično-gospodarski ukrep, s katerim je prisilno podržavljena zasebna lastnina, praviloma s plačilom odškodnine. (Vidic ur., 1999, p. 368)

bilo zasebno podjetništvo iz sistema praktično odstranjeno in uničeno, zasebna so ostala le še nekatera obrtna podjetja. Zadnja, tretja nacionalizacija je bila izvedena med 1958–1963 z Zakonom o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč (1958) in se je, kot ime zakona pove samo, nanašala na najemne zgradbe in gradbena zemljišča. S tem zakonom je partija želela predvsem rešiti probleme pomanjkanja mestnih stanovanj, prav tako je hitro dobila gradbene površine za minimalno odškodnino z nacionalizacijo gradbenih površin. Z zadnjo nacionalizacijo je partija želela zagotoviti dokončno »likvidacijo« kapitalističnih odnosov na stanovanjskem področju in zvišati družbeni stanovanjski fond (povzeto po: Jančar ur., 1998: 54-55).

3.2.7.3 Zaplembe

Zaplembe so eden izmed najbolj krutih posegov v zasebno lastnino posameznikov in so v večini značilne za totalitarne režime, kot sta v 20. stoletju bila nacistični in komunistični. V tem obdobju se v Sloveniji prvič začne zaplenjevati zasebna lastnina. Zaplembe so potekale že med drugo svetovno vojno s strani nemškega rajha, ko so želeli z njimi gospodarsko oslabiti slovenstvo in okrepiti nemštvo v na novo osvojenih pokrajinah. Ampak se zaplembe s strani nacistov količinsko sploh ne morejo primerjati s tistimi, ki jih je kasneje po letu 1945 izvajala komunistična oblast, ko je potekalo zaplenjevanje »sovražnikovega premoženja«. Tem zaplembam se je takrat reklo »patriotična nacionalizacija«. Odlok AVNOJ-a že iz leta 1944 je kot sovražnikovo imetje imenoval vse imetje nemškega rajha in državljanov le-tega, ki je po vojni ostalo na področju Jugoslavije, vse imetje, ki so ga v lasti imeli nemški prebivalci – prizanešeno je bilo tistim, ki so se borili v narodnoosvobodilni vojsko ali se med okupacijo niso vedli sovražno – in vso lastnino vojnih zločincev in njihovih pomagačev, ne glede na to kakšnega državljanstva so bili. Za zaplembe so bili pristojne zaplembne komisije. Okrajne in mestne zaplembne komisije so izdale odločbe o zaplembah, pritožbe, ki so se proti zaplembam pojavile so urejale okrožne komisije in federalne zaplembne komisije. Zaplemb je bilo zelo veliko, saj je brez slovenskega primorja bilo v Sloveniji do decembra 1945 izdanih 20.293 zaplembnih odločb. Želeli so zapleniti čim več premoženja, nemškega ali nenemškega in so za Nemce ali pripadnike nacistov razglasili veliko ljudi, četudi niso sodelovali z Nemčijo. Ker je komunistična oblast kolektivno krivdo za grozote, ki so bile povzročene slovenskemu ljudstvu, pripisala nemški manjšini, so zaplembe obravnavali kot notranje vojne reparacije. Bilo je tudi veliko zrežiranih procesov, kjer so po krivem obsodili večje podjetnike z enim samim ciljem – pridobiti si njihovo premoženje. Zaplenjevali so tudi premoženja »sovražnikov« likvidiranih še med potekom vojne in njihov družin, in premoženje, pred partizani pobeglih, ljudi. Med leti 1945–1951 so se množično izvajale zaplembe premoženj tistih slojev, ki so ogrožali idejo novega komunističnega sistema. Kmetje pa so imeli politiko o zaplembah povezano tudi z obvezno oddajo, saj so imeli, s strani države, posebej predpisane količine koliko pridelka mora preiti v državno last in koliko ga lahko ostane v zasebni lasti (povzeto po: Jančar ur., 1998: 55-63).

V Sloveniji je bila do konca leta 1945 razlaščen in podržavljen velik del zasebnega sektorja v bančništvu, veletrgovini in industriji. V Sloveniji je bilo tako razlaščeno:

- okoli 682 trgovskih podjetij;
- približno 70% kapitala, vloženega v industrijo;
- 8447 zemljiških posesti;
- največji in pomembnejši denarni zavodi²⁵ s sodbami, izrečenimi na vojaških sodiščih. (povzeto po: Jančar ur., 1998: 63-64)

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 Anketa

Uporabili sva metodo anketnega vprašalnika, ki sva ga sestavili sami. To metodo sva si izbrali zaradi hitre analize pri zbiranju večjega števila anketirancev. Zanimalo naju je koliko so različne generacije, katerim je anketa bila namenjena, ozaveščene o nekaterih slabih straneh jugoslovanskega režima. Prav tako naju je zanimalo, če bi se glede na to, da živimo v izrazito kapitalistični družbi, mladi odpovedali idealom moderne družbe in se vrnili v socialistične čase ter, če starejše generacije pogrešajo življenje socialističnega režima. Ugotavljali sva koliko ljudje vedo o negativnih straneh v času delovanja Jugoslavije, ki so takrat bile prikrite – represija cerkve in aretacije duhovnikov, množični poveljni poboji nasprotnikov komunističnega režima, problemu velikega dolga in inflacije s katerima se je soočala država, o zatrti svobodi tiska in govora in o nespoštovanju zasebne lastnine.

Anketo sva oblikovali na spletni strani EnKlikAnketa (<https://www.1ka.si/>), ki sva jo preko elektronske pošte posredovali dijakom II. gimnazije Maribor in direktorju turistične agencije Sonček, ki jo je prijazno poslal vsem svojim uslužbencem – tako sva pridobili še drug vidik o Jugoslaviji s strani starejših generacij, ne le dijakov. Anketo so reševali v obdobju od 25.1.2017 do 31.1.2017. Anketo je rešilo 222 ljudi.

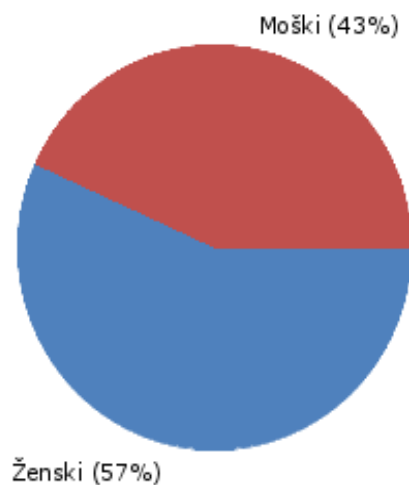
4.1.1 Analiza ankete

V okviru raziskovalne naloge sva izvedli anketo, v kateri sva preverjali znanje anketirancev o negativni plati SFRJ in preverjali, kaj si ljudje mislijo o takratnem življenju ter če bi živeli v državi, ki bi bila urejena tako kot nekdanja SFRJ. Anketirali sva 222 ljudi.

Graf 1: Spol anketirancev

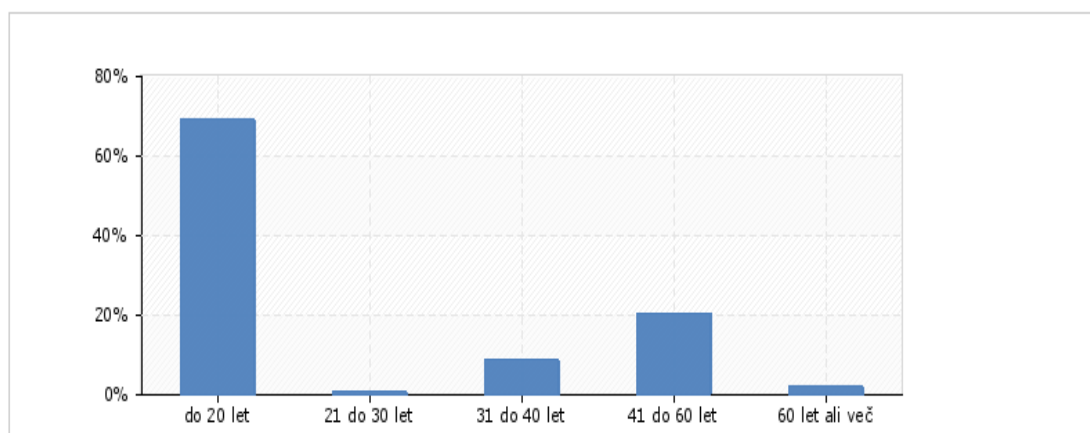
---

²⁵ Zadrúžna gospodarska banka, Banka Slavija, Ljubljanska kreditna banka, Vzajemna posojilnica, Kreditni zavod za trgovino in industrijo itd.)

Anketirance sva razdelili v 5 starostnih skupin. Največ jih spada v prvo starostno skupino do 20 let in tretjo starostno skupino od 41 do 60 let, najmanj jih predstavlja drugo skupino od 21 do 30 let in peto skupino 60 let ali več.

Graf 2: Starostne skupine

Starostne skupine so:

- I. starostna skupina: 69% oz. 151 oseb
- II. starostna skupina: 0,45% oz. 1 oseba
- III. starostna skupina: 9% oz. 19 oseb
- IV. starostna skupina: 20% oz. 45 oseb
- V. starostna skupina: 2% oz. 4 osebe

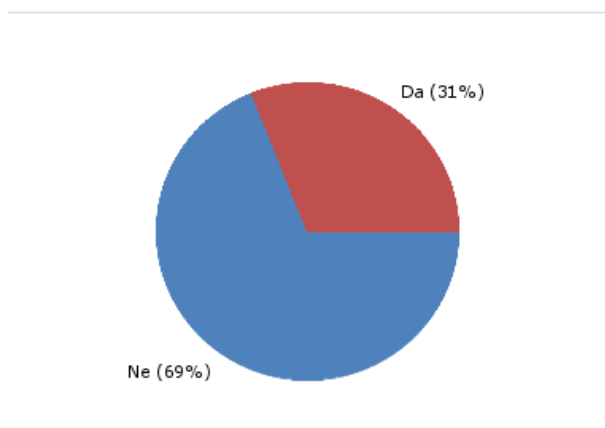
4.1.1.1 "Ali ste bili v času njenega delovanja državljan SFRJ?"

Možna sta bila dva odgovora, odgovor 1: "Da" in odgovor 2: "Ne".

Na to vprašanje je večina odgovorila z “Ne”, kar je pričakovano glede na to, da se je večina anketirancev rodila po razpadu SFRJ. 31% (to je 69 oseb) vseh anketiranih oseb je na to vprašanje odgovorilo pritrdilno, ostalih 69% (to je 153 oseb) pa je izbralo odgovor 2: “Ne”.

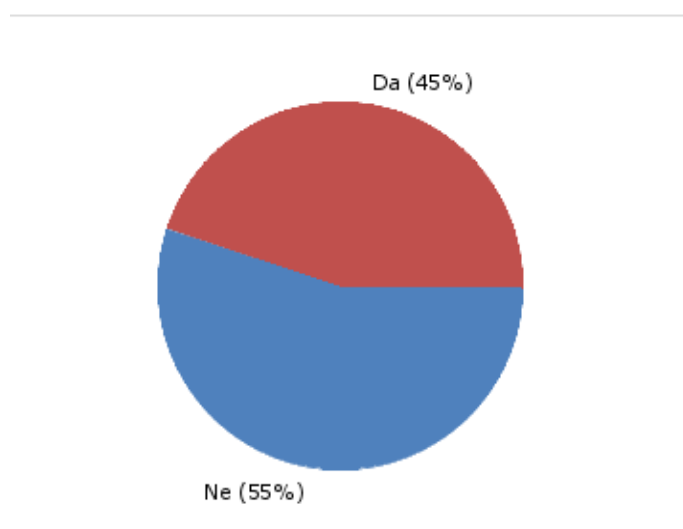
Graf 3: Odgovori na 1. vprašanje ankete

4.1.1.2 “Ali bi živeli v državi, katere ureditev bi bila enaka ureditvi SFRJ?”

Pri tem vprašanju sta bila možna samo dva odgovora, in sicer odgovor 1: “Da” ali odgovor 2: “Ne”. Odgovor 2 je izbralo 10% anketirancev več, kot odgovor 1. Odgovor 1 je izbralo 99 oseb oz. 45% vseh anketiranih, odgovor 2 55% vseh oz. 123 oseb.

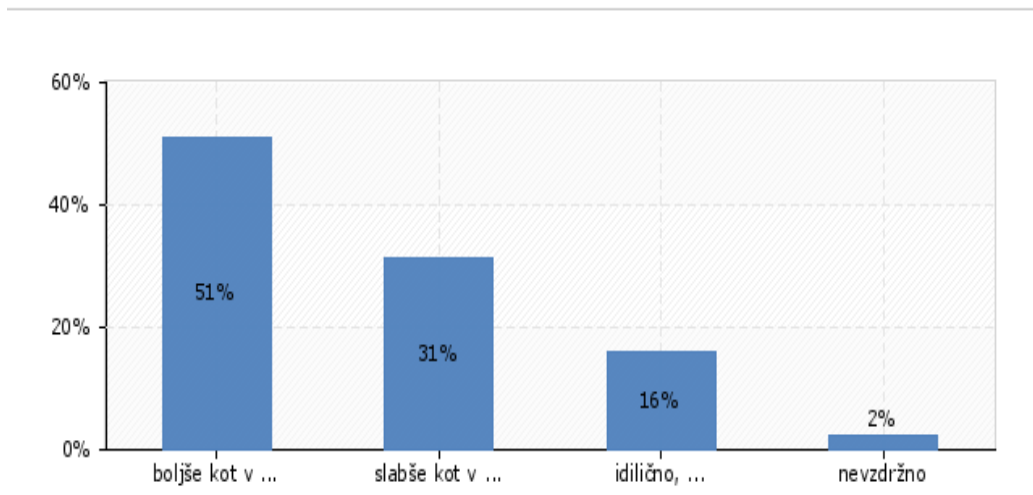
Graf 4: Odgovori na 2. vprašanje ankete

4.1.1.3 “Menim, da je bilo življenje prebivalcev SFRJ”

Možni so bili štirje odgovori. Odgovor 1: “idilično, utopično”, odgovor 2: “boljše, kot v današnji RS”, odgovor 3: “slabše, kot v današnji RS” in odgovor 4: “nevzdržno”. Najbolj pogost odgovor je odgovor 2, katerega je izbralo 113 oseb (15%), najmanj pogost je odgovor 4, katerega je izbralo le 5 oseb (2%). 35 (16%) oseb meni, da je bilo življenje idilično, utopično, 69 oseb, da je bilo slabše, kot v današnji RS (31%).

Graf 6: Odgovori na 3. vprašanje ankete

Pri tretjem vprašanju so morali anketiranci odgovor tudi utemeljiti. Nekatero utemeljitve sva ovrgli, saj niso imele smisla, so bile napisane v šali, so bile prevzete od neke avtoritete ...

Utemeljitev za odgovor 1 (“idilično, utopično”):

- “Čeprav je bila svoboda ljudi dosti bolj omejena kot danes, tudi marsikaj je bilo za ljudi skrito, so državljani bili prepričani, da se jim bolje ne bi moglo goditi in so zaradi tega prepričanja bili srečni in zadovoljni ...”
- “Ker so živeli kot bratje.”
- “Niso si znali predstavljati, kaj se dogaja na zahodu- kaj je kapitalizem.”
- “Ideja sreče, vsi so imeli enako ...”
- “Bili smo ideološko zaslepljeni.”
- “Niso imeli stika z zunanjim svetom ampak za njih je bilo poskrbljeno, nihče ni živel v revščini.”
- “... socializem v Jugoslaviji je ustvarjal iluzijo urejenosti, razdeljenosti skupnega bogastva, enakosti ljudstva, a za tem se je skrival totalitaristični režim.”

Povzeto bistvo utemeljitev je, da so ljudje bili prepričani, da so si enaki, da živijo zelo dobro, da je država urejena. Ampak niso vedeli vsega, veliko stvari je oblast skrivala pred prebivalci, a ker so živeli v prepričanju, da je socializem dober za njih in ker niso poznali drugega, so bili srečni.

Utemeljitev za odgovor 3 (“slabše, kot v današnji RS”):

- “Ker je bila socialistična država.”
- “Ni bilo pravice od svobode govora.”
- “Za intelektualce je bilo slabše, saj sistem ni dovoljeval svobode posameznikov in je zaviral napredek.”
- “Noben ni imel možnosti napredovati, vsi so imeli enako denarja in zagotovljene osnovne zadeve.”
- “Ne strinjam se z zatiranjem drugače mislečih.”
- “Manjša politična svoboda, manjše možnosti izobrazbe.”
- “Takrat zaprte meje, omejevanje ljudi in njihovega potenciala.”
- “... bi me v SFRJ motila predvsem omejenost prostega trga in izoliranost prebivalstva.”
- “... omejevanje ljudi in njihovega potenciala.”
- “Večne finančne krize, osebna omejenost, ni medijske svobode.”

Večina meni, da je bilo v SFRJ slabše, ker je bila omejena svoboda posameznika. Intelektualci in podjetniki niso imeli možnosti napredka, saj je veljalo načelo enakopravnosti. Mediji so bili nadzorovani, politične svobode ni bilo, zato je v RS življenje boljše. Nekateri so podporniki kapitalizma, zato jim v SFRJ življenje ne bi ugajalo.

Utemeljitev za odgovor 2 (boljše, kot v današnji RS):

- “Večja varnost, boljše možnosti za zaposlitev ...”
- “Manjša družbena neenakost ...”
- “Vsi so imeli potešene temeljne potrebe ...”
- “Socializem skrbi za ljudi, kapitalizem za dobiček.”
- “Manj razlik med družbenimi sloji.”
- “Noben ni bil reven in tudi pravih bogatašev ni bilo dosti, bilo je več solidarnosti in bratstva med prebivalci, dober gospodarski razvoj,”
- “Uprava je bila bolj stabilna.”

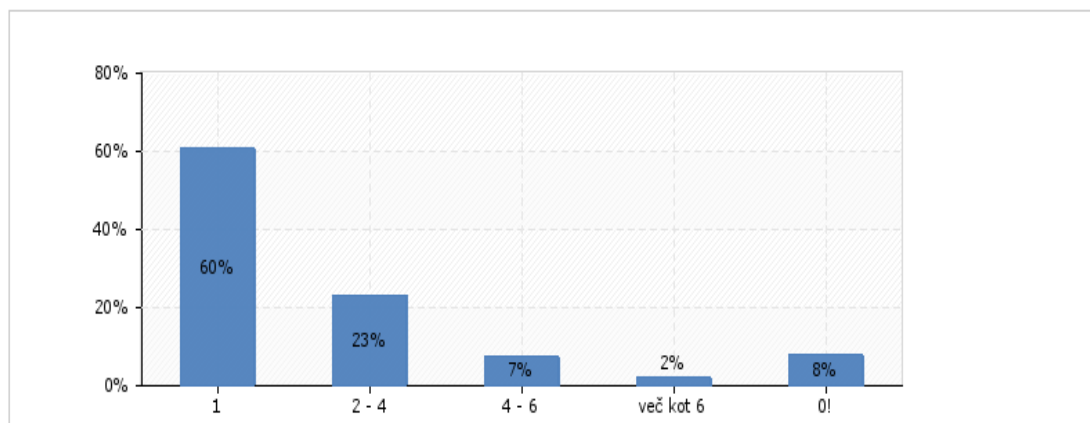
Velikokrat sva zasledili odgovore, kot so večja socialna varnost, manjše družbene razlike, večja varnost pri zaposlitvi itd. Večina utemeljitev si je zelo podobna, saj večina meni, da je življenje v SFRJ bilo boljše, kot danes, zaradi prej naštetih odgovorov. Nekateri menijo, da je socializem boljša politična ureditev, kot kapitalizem.

Večina, se je za odgovor 4 (nevzdržno) odločila, ker menijo, da v SFRJ ni bilo prave svobode, zaradi režima represije, ki ni zagotavljal osnovnih človekovih pravic.

4.1.1.4. “Koliko političnih strank je po vašem mnenju uspešno delovalo v SFRJ?”

Možnih je bilo pet odgovorov; odgovor 1: “1”, odgovor 2: “2-4”, odgovor 3: “4-6”, odgovor 4: “6 ali več”, odgovor 5: “0”. Te odgovore sva lahko vrednotile kot pravilne ali nepravilne. 134 oseb (60%) je izbralo odgovor 1, ki je tudi edini pravilen odgovor. Le štiri osebe (2%) so izbrale odgovor 4. Odgovor 2 je izbralo 51 oseb (23%), odgovor 3 16 oseb (7%) in odgovor 5 17 oseb (5%).

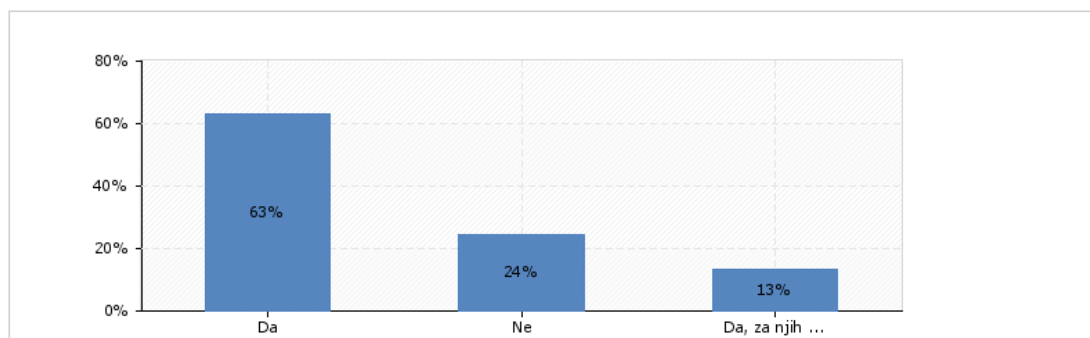
Graf 6: Odgovori na 4. vprašanje ankete

4.1.1.5 “Ali ste vedeli da je komunistična oblast v SFRJ po II. svetovni vojni izvajala množične poboje?”

Možni so bili 3 odgovori; odgovor 1: “Da”, odgovor 2: “Ne” in odgovor 3: “Da, za njih sem izvedel/a ob začetku propada SFRJ”. Namen tretjega odgovora je bil izvedeti ali so se je za poveljne poboje izvedelo šele ob propadanju SFRJ. Najpogostejši odgovor je bil odgovor 1, ki ga je izbralo 139 oseb (63%), najmanj pogost je odgovor 3, ki ga je izbralo le 29 oseb, kar je razumljivo, saj je večina anketirancev premlada, da bi doživela razpad SFRJ. Odgovor 2 je izbralo 54 oseb (24%).

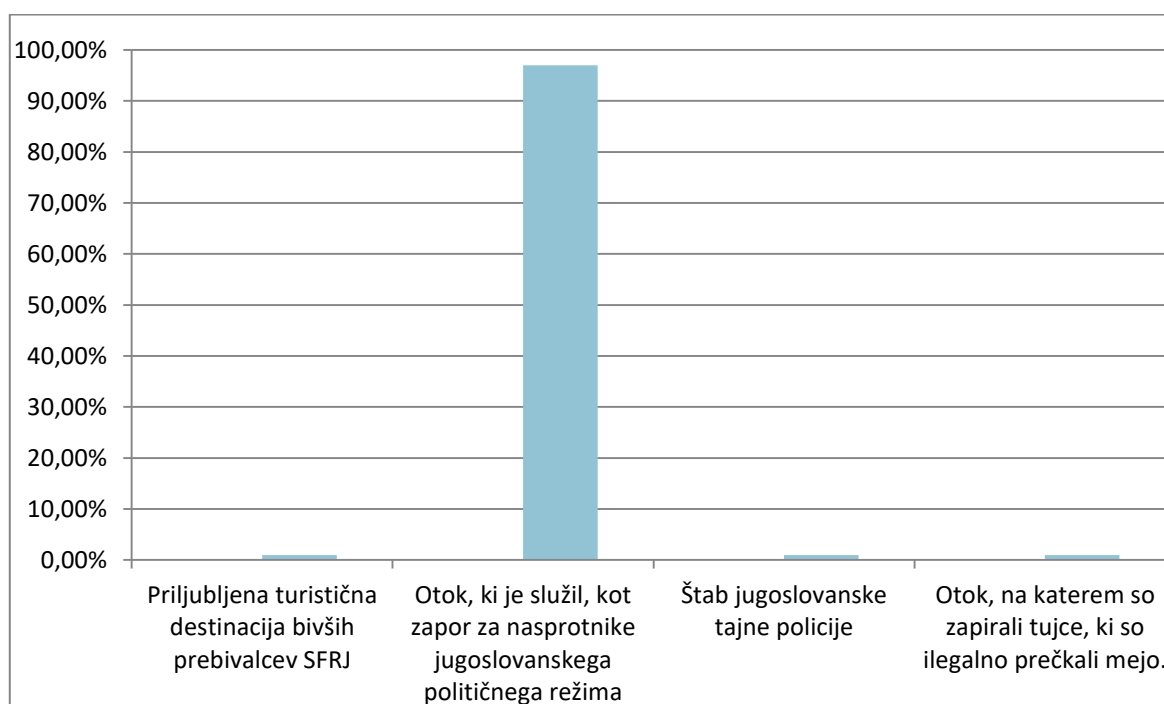
Graf 7: Odgovori na 5. vprašanje ankete

4.1.1.6. "Kaj je Goli otok?"

Dani so bili štiri odgovori, od tega je pravilen le odgovor 2: "Otok, ki je služil, kot zapor za politične nasprotnike jugoslovanskega političnega režima". Odgovor 1: "Priljubljena turistična destinacija bivših prebivalcev SFRJ", odgovor 3: "Štab jugoslovanske tajne policije" in odgovor 4: "Otok, na katerem so zapirali tujce, ki so ilegalno prečkali mejo" so nepravilni. Na to vprašanje je odgovorilo le 215 ljudi. 209 oseb (97%) je izbralo odgovor 2, le ena oseba je izbrala odgovor 1, 2 sta izbrali odgovor 4 in 3 so izbrale odgovor 3.

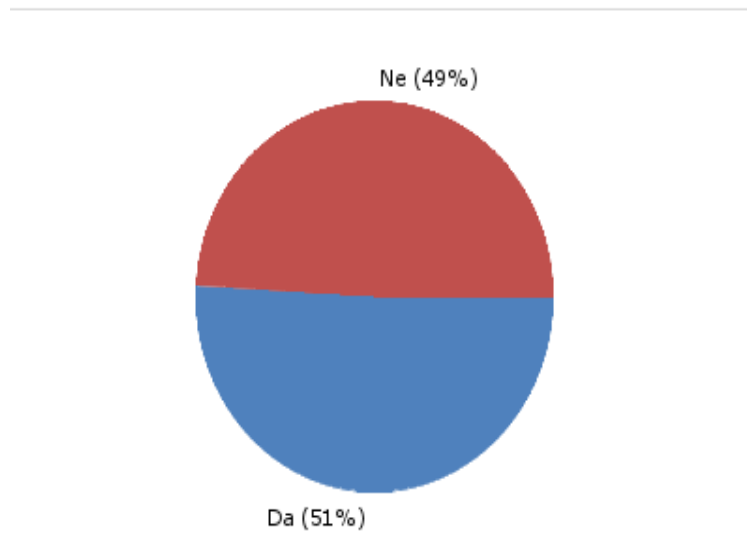
Graf 8: Odgovori na 6. vprašanje ankete

4.1.1.7. "Ali ste vedeli, da je bila SFRJ ob razpadu zadolžena za približno 16 milijard USD?"

Možna sta bila dva odgovora. Odgovor 1: "Da" in odgovor 2: "Ne". Odgovor 1 je izbralo 113 oseb (51%) in 109 oseb (49%) je izbralo odgovor 2.

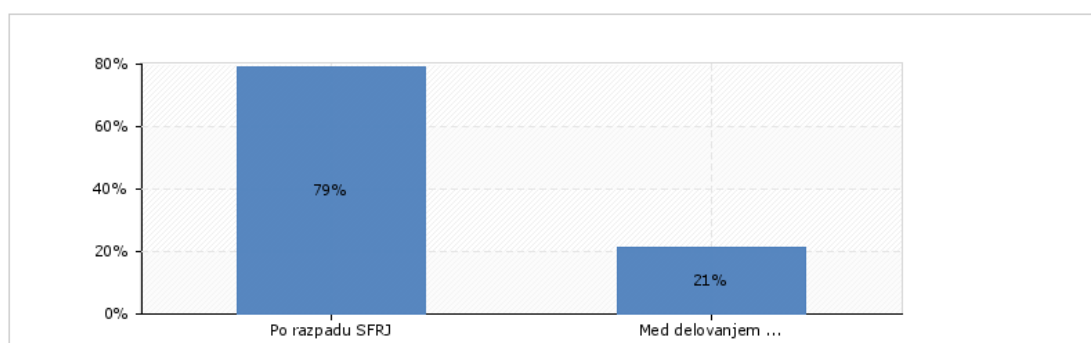
Graf 9: Odgovori na 7. vprašanje ankete

4.1.1.7.1 “Kdaj ste izvedeli za dolg?”

Na to vprašanje so odgovorili le tisti, ki so na prejšnje vprašanje (“Ali ste vedeli, da je bila SFRJ ob razpadu zadolžena za približno 16 milijard USD?”) odgovorili z “Da”, torej je odgovorilo le 113 ljudi. Odgovor 1: “Po razpadu SFRJ” je izbralo 89 oseb (79%), odgovor 2: “Med delovanjem” SFRJ pa 24 oseb (21%).

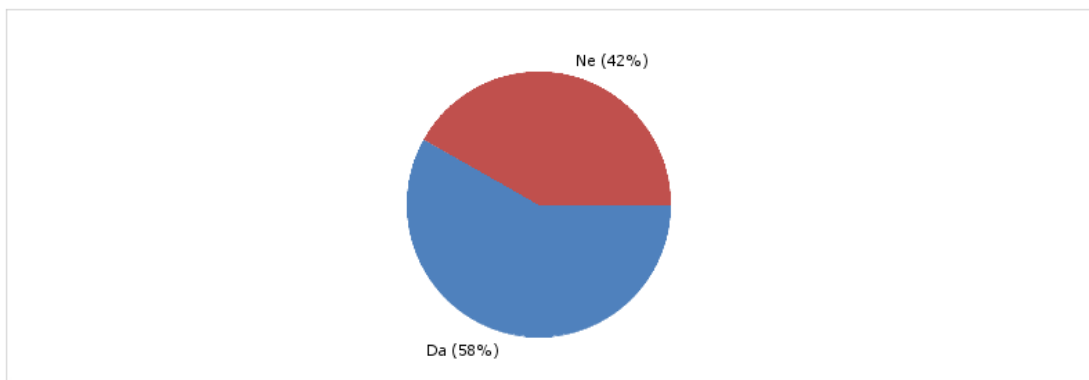
Graf 10: Odgovori na podvprašanje 7. vprašanja ankete

4.1.1.8 “Ali ste vedeli, da si je oblast SFRJ prizadevala zatreti oz. podrediti Cerkev?”

Možna sta bila odgovor 1: “Da” in odgovor 2: “Ne”. Z “Ne” je odgovorilo 93 anketirancev (42%), z “Da” pa 129 anketiranih oseb (58%).

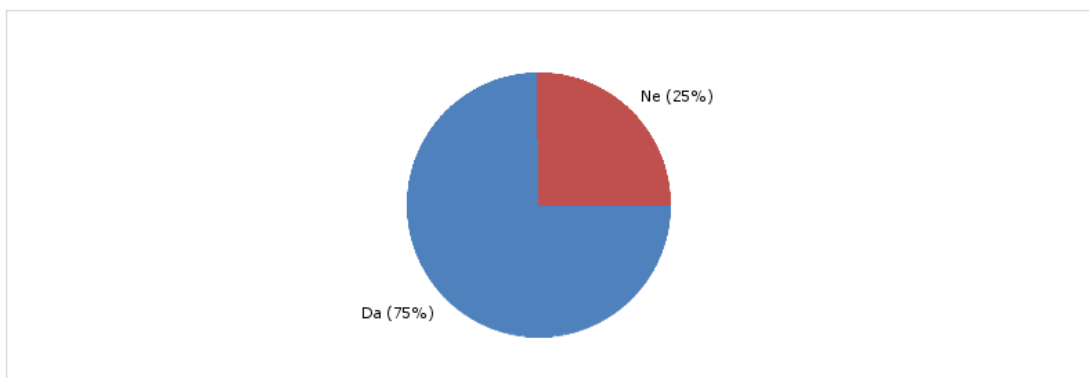
Graf 11: Odgovori na 8. Vprašanje ankete

4.1.1.9 “Ali ste vedeli, da si je oblast prav tako prizadevala za popolno podreitev tiska in ostalih medijev?”

Tudi pri tem vprašanju sta bila možna odgovor 1: “Da” in odgovor 2: “Ne”. Pritrdilno, torej z “Da”, je odgovorilo 166 anketirancev (75%), nikalno, torej z “Ne”, pa 56 oseb (25%).

Graf 12: Odgovori na 9. vprašanje ankete

4.1.2 Razprava

1. Želja po življenju v Jugoslaviji

S tem vprašanjem sva preverjali, ali bi ljudje živeli v socialistično urejeni državi. Večina je odgovorila, da si ne želi živeti v tako urejeni državi, ampak manjšina se od večine razlikuje le za 10 %, kar je zelo malo. Ugotovile sva, da bi v državi, urejeni na takšen način, kot je bila SFRJ, živeli tudi pripadniki mlajše generacije, ne samo tisti, ki so dejansko živeli v socialistično urejeni Jugoslaviji. Ugotovili sva tudi, da si nekateri bivši prebivalci SFRJ ne želijo živeti v socializmu, kar naju je zelo presenetilo, saj sva pričakovali, da si bodo starejše generacije želele socialistične ureditve.

S tem sva delno ovrgli hipotezo 6: "Starejši od 40 let bi ponovno želijo živeti v socialistično urejeni državi.". Prav tako sva delno ovrgli hipotezo 2: "Mlajše generacije ne bi živele v socialistično urejeni družbi in državi, kakršna je bila značilna za SFRJ", ugotovili sva, da veliko mladih bi živelo v državi s socialističnim političnim režimom.

2. Mnenje o življenju prebivalcev SFRJ.

Zanimalo naju je kakšno je mnenje o življenju v SFRJ mlajših in starejših generacij. Večina pripadnikov starejši generaciji meni, da je bilo življenje v SFRJ boljše, če ne celo idilično. Le redki menijo, da je bilo življenje slabše, nihče iz starejše generacije ne meni, da je bilo življenje takrat nevzdržno. Takšne odgovore sva pričakovali, presenetili so naju odgovori mlajše generacije, saj večina meni, da je življenje v današnji RS slabše, kot v nekdanji Jugoslaviji. Manjši del mladih meni, da je danes življenje boljše, najmanj se jih je odločilo za odgovora, da je bilo življenje nevzdržno in da je bilo idilično. Odgovori mladih se ne skladajo z najinimi pričakovanji.

Iz utemeljitev sva razbrali, da se velika večina mlajše generacije sklicuje na starejšo, npr. menijo, da je bilo življenje v SFRJ boljše oz. slabše, ker so jim tako rekli njihovi dedki ali babice. Pogosta utemeljitev starejše generacije je, da je bilo takrat življenje boljše, zaradi večje socialne varnosti, zagotovljenih služb in manjših socialnih razlik. Nekateri menijo, da je socializem slaba stvar in je kapitalizem boljši, nudi več možnosti²⁶, drugim socializem predstavlja nekaj pozitivnega, predvsem starejši generaciji.

S tem vprašanjem sva potrdili hipotezo 3: "Generacije, ki so v Jugoslaviji odraščale ali živele dlje časa večinoma menijo, da je bilo življenje boljše kot v današnji RS.". Mnenje velike večine se sklada z najino hipotezo.

3. Politične stranke v SFRJ

Večina anketirancev (60 %) je odgovorila, da je v SFRJ uspešno delovala le ena politična stranka, kar se sklada z najinimi pričakovanji, vseeno pa sva bili mnjenja, da bo ta odstotek višji. Kar 23 % je odgovorilo, da so takrat delovale 2-4 stranke, predvsem so se za ta odgovor odločali mladi (do 30 let), čeprav naju je presenetilo, ko sva ugotovilo, da je nekaj pripadnikov starejše generacije odgovarjalo, da več kot ena stranka.

4. Povojni množični poboji

Ugotavljali sva koliko ljudi je ozaveščenih o izvajanju poveljnih množičnih pobojev, ki jih je izvajala komunistična oblast. Pričakovali sva, da bo število ozaveščenih zelo nizko, a so rezultati ankete ovrgli najina pričakovanja, saj je večina (76 %) odgovorila, da so vedeli za

---

²⁶ To so trdili predvsem predstavniki mlajše generacije.

množične poboje po drugi svetovni vojni. Skoraj vsi bivši prebivalci SFRJ, so vedeli za poboje, a sva našle tudi par izjem. Tudi večina mlajše generacije je vedela za poboje.

Med analizo tega vprašanja sva ovrgli hipotezo 6: “Malo število ljudi ve, da je komunistična oblast izvajala množične povojne poboje.”.

5. Dolg Socialistične federativne republike Jugoslavije

Zanimalo naju je predvsem, kdaj so ljudje izvedeli za zadolženost države. Presenetilo naju je, da kar 49 % vseh ljudi, ki sva jih anketirali, ni vedelo za dolg, saj sva bili mnenja, da je to po razpadu Jugoslovanske države postala javna zadeva. Ugotovili sva, da je večina tistih, ki so vedeli za dolg, zanj izvedela po razpadu SFRJ, kar naju ni presenetilo glede na to da je povprečna starost anketirancev do 20 let. Večina starejše generacije je za dolg vedela med delovanjem SFRJ, le manjšina je zanj izvedela po razpadu.

Ovrgli sva hipotezo 4: “Večina prebivalcev bivše Jugoslavije je za njen dolg izvedela po njenem razpadu”, saj sva ugotovili, da velja ravno nasprotno.

6. Represija Cerkve in medijev

Preverjali sva znanje predvsem mlajše generacije. Analiza ankete je pokazala, da večina (75 %) je vedela, da si je oblast podrejala medije, kar sva tudi pričakovali, le 25 % anketiranih oseb tega ni vedelo. Prav tako je večina (58 %) vedela za zatiranje Cerkve, čeprav dosti več ljudi (42 %) ni vedelo za represijo vere, kot za represijo medije. Ti dve vprašanji sva tudi starostno analizirali in ugotovili, da velika večina mladih ve, da je oblast nadzirala medije, o represiji Cerkve so slabše ozaveščeni, a vseeno je večina na to vprašanje odgovorila z “Da”

Predvidevava, da so boljše ozaveščeni o podreditvi medije zato, ker se o tej temi razpravlja v šoli več, kot o represiji Cerkve. Starejša generacija je večinoma na obe vprašanji odgovorila z “Da”.

Ovrgli sva hipotezo 2: “Mlajše generacije niso dobro ozaveščene o represijah, ki so jih oblasti izvajale v SFRJ”, saj sva ugotovili, da večina ve za zatiranje Cerkve in podrejanje medijev.

5 PREVERJANJE HIPOTEZ

1. Mlajše generacije ne bi živele v socialistično urejeni družbi in državi.

Del mlajše generacije, bi si zagotovo želel živeti v socialistični državi, saj menijo, da je bilo življenje v SFRJ boljše, kot v današnji RS. Predvidevamo lahko, da so na njihovo mnenje vplivali njihovi stari starši, ki po navadi idealizirajo življenje v Jugoslaviji. Vpliv na mladostnike ima vsekakor šola, ki jo obiskujejo in njihovi vrstniki, a na koncu si vsak oblikuje svoje mnenje glede na svoja stališča in vrednote, ki se razlikujejo do posameznika do

posameznika, zato ne moreva posplošiti trditve, da celotna mlajša generacija ne bi živela v socialistično urejeni državi, zato sva to hipotezo le delno potrdile.

2. Mlajše generacije niso dobro ozaveščene o represijah, ki so jih oblasti izvajale v SFRJ.

Mlajša generacija, kot je pokazala anketa, je dobro ozaveščena o nadzorovanju medijev v bivši Jugoslaviji, kljub temu je par izjem, ki tega ne vedo. Popoln nadzor nad mediji je ena izmed glavnih značilnosti socializma, o katerem mlade učijo v šoli, zato ni treba vedeti veliko o življenju v nekdanji SFRJ, da lahko sklepamo, da so medije nadzorovali tudi takrat. Nadzor medijev ni tabu tema o kateri se ne bi razpravljalo v vsakdanjem življenju, medtem ko represija Cerkev ni tema vsakdanjih pogovorov, zato je logično, da nekateri mladi vedo, kaj se je dogajalo z mediji, ne vedo pa, da je država zatirala religijo. Anketa je pokazala, da je delež mladih, ki se niso zavedali, kaj se je dogajalo s Cerkvijo, veliko večji, kot delež, ki ni vedel, da so mediji bili nadzorovani. To hipotezo sva popolnoma ovrgli, saj se vseeno večina mladih dobro zaveda represij, ki jih je izvajala komunistična oblast.

3. Generacije, ki so v Jugoslaviji odraščale ali živele dlje časa menijo, da je bilo življenje boljše kot v današnji RS.

Ljudje, ki so živeli v SFRJ, so bili večinoma zadovoljni s svojim življenjem. Vsi so si bili enaki, manjši je bil delež brezposelnih, socialna varnost je bila višja. Morda je bila to vse iluzija, a prebivalci so prav zaradi te iluzije bili srečni, saj se nekaterih negativnih plati socializma niso zavedali. Zaradi tega bi se večina bivših prebivalcev republike Jugoslavije vrnila v preteklost. Hipotezo sva, na podlagi ankete, potrdili.

4. Prebivalci bivše Jugoslavije so za njen dolg izvedeli po njenem razpadu.

Prepričani sva bili, da je dolg ostal skrit prebivalcem SFRJ vse do njenega razpada, a sva se motili. Dolg se je kazal v različnih vidikih javnega življenja, tudi v inflaciji, ljudje so izgubljali službe, sever države se je uveljavil kot bolj razvit ipd. Zadolženost države je postajala vse bolj očitna. Hipotezo sva ovrgli, saj je večina za dolg izvedela pred razpadom.

5. Malo število ljudi ve, da je komunistična oblast izvajala množične poboje.

Množični poboji so nekaj, kar je lahko tabu družbe ali pa pogosta tema razprav o morali države. Nedvomno močno negativno zaznamujejo politiko, ki jih je izvajala. So večni problem naše družbe, ki se nenehno ponavlja skozi zgodovino. Ozaveščenost ljudi o tem problemu je odvisna od države, saj si lahko oblasti prizadevajo za prikritje pobojev, kot si je za to prizadevala KPJ, a neuspešno, saj se je pokazalo, da večina ljudi ve za poboje političnih nasprotnikov. Hipotezo sva torej ovrgli.

SFRJ”, saj sva ugotovili, da večina ve za zatiranje Cerkev in podrejanje medijev.

6 INTERVJU

Opravili sva intervju s Tonetom Petelinškom, univ. dipl. novinarjem, ki je v Jugoslaviji deloval in ima o samem sistemu veliko informacij, ki jih je zelo prijazno delil z nama.

Tito je bil v očeh mnogih prebivalcev idealiziran. Kaj je Veliki vodja takrat predstavljal prebivalcem Jugoslavije? Kaj simbolizira še danes in zakaj ostaja kot kult osebnosti?

*V zgodovini slovanskih narodov se je le redkokdaj pojavil kakšen vodja Titovega kova, ki bi znal povezati in integrirati v neko celoto tako različne narode, tradicije, kulture in verstva. To takoj po drugi svetovni vojni ni bilo enostavno. Še več, že v času tuje okupacije druge svetovne vojne se je postavil na čelo narodoosvobodilnega gibanja in iz tega dejstva v nadaljevanju črpal izjemen moralni kapital med ljudmi. Vsak, ki mu uspe postati **veliki vodja**, je med ljudmi idealiziran... zgodovina pozna ničkoliko primerov takih posameznikov (Aleksander Veliki, Cezar, Džingiskan, Napoleon, Hitler, Stalin, Husein, Gadafi...). Tito je deloval med ljudmi kot oče naroda, ki zmore slišati vsakogar, tudi preprostega človeka. V tej zavesti je bil dejansko ljubljene vodja. In tak »visoko turažen« mit živi svoje življenje v generacijah ljudi praviloma še dolgo po svoji fizični smrti. In Tito je danes res neverjetno živ. Nikakršno presenečenje to ni. Nasprotno, čudno bi bilo, če ne bi bilo tako.*

Kakšno je bilo življenje v Jugoslaviji iz socialnega vidika? Kako se razlikuje od danes? Ali je bil življenjski standard višji ali nižji kot danes in zakaj?

Po mnenju mnogih je bil jugoslovanski socializem v primerjavi z modeli socializma vzhodnega bloka (Sovjetska zveza, ČSSR, Poljska, Madžarska, Romunija, Kitajska, Severna Koreja in druge) dobra zgodba socialnega egalitarizma(enakosti)... Ta deklarirana enakost vseh in vsakogar je odzvanjala tudi v praksi. Skoraj vsi so imeli delo, socialnih razlik ni bilo opaziti kot danes (vsi so si bili enaki v nizkem standardu – besedo revščina ne bi bilo pošteno uporabljati...ta je morebiti bolj rezervirana za socializem tretjega sveta). Poskrbljeno je bilo za tako imenovani proletariat... bili so sindikalni počitniški domovi, posebni študentski skladi za otroke delavskih in kmečkih družin... Primerjati takratni in današnji standard skorajda ni mogoče, ker so bili vrednostni vzorci sociokulturnega in javnega življenja nekolikaj drugače nastavljeni... Zdaj imamo kapitalizem, ki neenakost ustvarja, jo profilira in zagovarja. Tega socialnega brutalizma kot ga ta novodobni liberalno-roparski kapitalizem prinaša (legalizirana kraja družbenega premoženja - tajkunizacija, davčne oaze in množstvo nacionalnega premoženja v njih, velik odstotek ljudi blizu nekakšnega statističnega praga revščine...) – v socializmu SFRJ seveda ni bilo... Torej: materialni standard je morda v povprečju danes višji, raven duhovnega in ljudskega zadovoljstva kot parameter sreče – pa je morebiti danes manjši...nižji!

Kakšno je bilo življenje iz pravnega vidika in politične ureditve?

Živeli smo v diktaturi-sistemu, ki je zagovarjala socialno enakost, tudi pred zakonom... Vse pa je bilo pod diktatom absolutne vsemogočne partije – Zveze komunistov, še zlasti je bilo to očitno v desetletju in pol po drugi svetovni vojni... Enopartijski sistem je lahko samo diktatura, ki pa je v socializmu nosila avro samoupravnega ravnanja... ljudje so imeli občutek, da lahko soodločajo o vsem, dejansko pa so lahko le o marginalnih, obrobni stvareh... Tako je lahko bila na primer čistilka članica samoupravnih organov, ki so lahko kdaj sprejemali pomembne odločitve za določeno delovno sredino... Ta videz demokratičnosti se je s tem vzdrževal... Simbolno vlogo take vsemogočne partije igra v konceptu današnje demokracije kapital, denar... samo to šteje, profit za vsako ceno in dobiček lastnika kapitala... socializem pa je v svoji konkretnosti deklarativno postavljaj človeka kot osebo, njegovo dostojanstvo in enakost na prvo mesto... dokler se tak interes ni prekrizal z logiko vsemogočne partije! Seveda pa ni bilo jasno definirane osebne odgovornosti oziroma se je ta vseprevečkrat 'kolektivizirala... vladavina prava je bila v socializmu pod indirektnim vplivom partije, danes pa je pod indirektnim vplivom denarja... Bogati posamezniki, ki imajo denar za zvite in drage odvetnike se pogostokrat izognejo roki pravice, četudi so kdaj formalno pravnomočno obsojeni.

Kako so se razlastitve premoženja poznale v družbi in javnem življenju, če so sploh se?

Jaz sem se službeno srečeval z mnogimi, ki so jim premoženje v letih po vojni odvzeli, nacionalizacija se je temu reklo... to so bile velike osebne travme posameznikov in celotnih družin... javno se to seveda ni poznalo, ker se o tem pač ni smelo govoriti oziroma o tem polemizirati! Ob tem je treba povedati, da pa so marsikje zemljišča veleposesti nekdanjih plemiških družin – razdelili malim kmetom in viničarjem – vsakemu sorazmeren kos površine... okoli 0,5 hektarja. Ti, ki so prvič v življenju postali lastniki določenega zemljišča so seveda bili socialistični ureditvi in Titu zelo hvaležni! Tito nam je dal, se je reklo!

V kakšnem odnosu sta bili država in vera? So bili verniki zatirani, ker socialistična ureditev vere ni jemala kot nekaj »pravega, legitimnega«?

Da, verujoči so bili pravnoformalno sicer nekako svobodni v svojem verovanju, vera je bila potisnjena v strogo zasebnost – v praksi pa so bili drugorazredni državljani. Zlasti v letih po drugi vojni je bilo za verujoče in duhovnike kar naporno obdobje. Mnogi duhovniki so bili zaprti brez pravega vzroka, oziroma so bili ti vzroki napihnjani in politično motivirani.

Potem, ko je vlada Federativne ljudske republike Jugoslavije leta 1952 prekinila diplomatske odnose z Vatikanom, je 1. februarja tistega leta tudi uradno izločila verouk iz sistema javne vzgoje in izobraževanja. Namesto verouka je bila uvedena družbena in moralna vzgoja. Nekoliko kasneje, kot piše 31.6. 1952 – na dan, ki ga ni na koledarju - so iz sestava Univerze v Ljubljani izključili njeno Teološko fakulteto. Slednja se je pod okrilje Univerze vrnila šele z razpadom Jugoslavije. Je pa danes Slovenija poleg Albanije edina država v Evropi, kjer nimajo verouka niti kot izbirnega predmeta.

Je pa zanimivo kako je duhovnost v Rimskokatoliški cerkvi ob zunanjem pritisku nanjo in na verujoče – notranje cvetela in se prebujala... Tako so denimo pred 40-letmi imeli v RKC na Slovenskem okoli 60 novomašnikov, niso vedeli kam s kaplani-pomočniki... danes, ko je toliko svobode, pa mladih fantov duhovniški poklic skorajda ne zanima več in smo priča izrednemu pomanjkanju duhovnikov...

Ateizem – zanikanje boga je bila uradna ideološka drža sistema, filozofsko interpretirana kot dialektični materializem. Pokojni mariborski naslovni škof dr. Vekoslav Grmič, ki je sicer socializem kot družbeni sistem zagovarjal in mu je bil naklonjen, je v nekem intervjuju izjavil: »Socializem je bilo krščanstvo brez boga...« Socializem se je torej smatral kot sistem pravičnosti, enakosti in poštenosti, bog pa je bil potisnjen nekam daleč na družbeno obrobje oziroma se mu je odrekla kakršnakoli legitimna prisotnost...

So bili mediji cenzurirani in zatirani, ker komunistična oblast ni dopuščala svobode govora in tiska?

Znova poudarjam – na videz se je zagovarjal nekakšen pluralizem samoupravnih interesov, v praksi pa je bil zelo živ partijski diktat. Tudi v medijih. Partijsko enoumje je bila značilnost in lastnost vseh medijev. Svoboda govora je pomenilo, da razumeš voljo in zahteve partije. Potem je bilo vse OK. Izpostavljeni so bili posamezni oporečniški intelektualci (kot denimo dr. Jože Pučnik)...Navadni ljudje pa v tem smislu cenzure medijev niso čutili... Vedelo se je kar je za ljudi dobro in prav!

Kako je komunistična oblast prikrila množične poboje in kdaj ter kako se je za njih izvedelo? Ali so vplivali na kasnejši sloves Jugoslavije, ko je javnost izvedela za njih?

Formalno je javnost izvedela za poboje šele leta 1975, ko je politični disident in pisatelj Boris Pahor objavil pogovor s pesnikom in nekdanjim politikom in partizanom Edvardom Kocbekom. Kasneje je sociologinja Spomenka Hribar o tem pisala, uradna politika pa je reagirala burno in skušala stvar zanikati... Ne, to kaj posebno na zunanjo podobo Jugoslavije ni vplivalo. Po vsej Evropi so bile množične justifikacije sodelavcev okupatorskih sil takoj po koncu vojne... Tako so denimo v Franciji pravno-formalno s hitrimi vojaškimi sodišči obsodili in umorili okoli pol milijona okupatorskih sodelavcev, v taboriščih severne Francije in držav Beneluxa pa so zavezniki od maja 1945 do pozne jeseni istega leta do smrti izstradali dober milijon mladih nemških vojakov... Tako da v tem smislu Jugoslavija ni bila kakšna izjema, problem je bil, ker so te poboje izvajali skrivoma in brez sojenja.

Znano je, da so politične nasprotnike intenzivno zatirali z različnimi sredstvi. Kdaj se je izvedelo za Goli otok in kako?

Goli otok je bila kaznilnica za politične oporečnike...formalno se v medijih o tem ni pisalo, javnost pa je vedela, da obstaja.

Po razpadu Jugoslavije je na dan prišla marsikatera njena skrivnost - ali se je takrat mnenje njenih bivših prebivalcev spremenilo ali so jo v mislih še vedno idealizirali?

Po oceni mnogih dovolj objektivnih družboslovcev z zahodnih univerz, je bilo obdobje zadnjih petnajstih let Titovega socializma nekaj najboljšega kar je svet ponudil kot model družbene ureditve.

Ja, jugoslovanski model samoupravnega socializma – je bil upanje za tretji svet nerazvitih in neuvrščeni. Javno šolstvo in zdravstvo – dostopno za vse, ljudje so bili domala 100 odstotno zaposleni, razvit je bil občutek pripadnosti socialističnim, vrednotam kot so svoboda, enakost, bratstvo, sociala, poštenost, domoljubje, patriotizem... Tako da je idealizacija tega sistema v velikem številu, zlasti pri nižjem in srednjem sloju, nekaj povsem naravnega in normalnega. Jugoslovanski socializem je bila resnično dobra evropska zgodba druge polovice 20stoletja! Podpišem!

Z mnogimi minusi, ampak...

6 ZAKLJUČEK

Med pisanjem raziskovalne naloge sva pridobili ogromno novih informacij o temni plati Jugoslavije, ki so naju nemalokrat pretresle. S pridobljenim znanjem sva ovrgli ali potrdili najine hipoteze, ki sva si jih zastavili. Pretresle so naju predvsem ugotovitve glede Golega otoka in povojnih množičnih pobojev. Odnos do zapornikov v koncentracijskih taboriščih je bil nečloveški in krut, raven represije politične opozicije se ni skladala s temeljno človeško pravico do svobode. Mediji so bili pod nadzorom oblasti, mnogi so bili prepovedani. Pravica do svobode govora je bila omejena le na tiste, ki so simpatizirali s Komunistično partijo Jugoslavije in njenim voditeljem Josipom Brozom Titom.

Spraševali sva se zakaj ljudje menijo, da je bilo življenje v SFRJ boljše, kljub vsem problemom s katerimi se je soočala. Spoznali sva, da so takrat živeli pod vtisom, da v državi vlada blaginja; vsi so imeli dovolj dobrin za dobro življenje, družbenih razlik ni bilo oz. jih niso občutili, služb je bilo dovolj, ljudje so se počutili varne. Iluzija v kateri so živeli, jim je prinašala občutek sreče in zadovoljstva, zato večina bivših prebivalcev povečuje nekdanjo socialistično državo. A vedeli so le to, kar je oblast želela, da so vedeli. Za mnoge probleme so izvedeli, dolgo za tem, ko so se pojavili ali po razpadu države. Močna propaganda KPJ, poleg represije političnih nasprotnikov, prebivalcem ni dopustila ustvarjanja slabega mnenja ali dvomov v oblast. Če je že kdo nasprotoval oblasti, je končal v taborišču na Golem otoku, kjer je živel v nehumanih razmerah, bil prisiljen pretepati sotrpine in bil zaničevan ter pretepen s strani paznikov. Oblast je takoj po vojni izvedla "čistko", v kateri se je znebila vojnih zločincev in nasprotnikov političnega režima. S strogim nadzorom medijev, ustrahovanjem in grožnjami je KPJ dosegla monopolni položaj, zatrla je vsakogar, ki je po njenih merilih imel preveliko moč in prevelik vpliv na ljudstvo. Med te kriterije je spadala Cerkev, ki jo je oblast neprestano zatirala in omejevala njeno moč, ta represija je bila seveda neuradna, prikrita. Jugoslavija je bila zelo zaprta država, vnos velike večine tujih in jugoslovanskih medijev, tiskanih v tujini je bil prepovedan. Spopadal se je z mnogimi finančnimi težavami, velik problem je predstavljala inflacija, kar je privedlo do več milijardnega dolga v tujini.

Po eni strani želiva, da se mlade generacije zavedajo napak takratnega sistema in poskrbijo, da se bi od njih v prihodnosti čim bolj oddaljili – konec koncev so mladi tisti na katerih sloni svet. Po drugi strani pa bi samo Jugoslavijo kot tako, ne le iz negativnega vidika ampak kot državo polno zgodovine in zanimivosti, želeli mladim generacijam bolj približati.

7 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Raziskovalna naloga ljudi seznanj z manj znanimi podrobnostmi negativne plati Jugoslavije, s katero mlajše generacije niso dovolj dobro seznanjene. Zavedati se moramo napak iz zgodovine in si prizadevati za to, da jih ne ponovimo. Neodgovorno je povečevati državo in njeno politično ureditev, obenem pa prezreti njene pomanjkljivosti in slabosti. Realnost je velikokrat drugačna od tega kar nam je predstavljeno v medijih, zato moramo biti do njih kritični. V nalogi sva se osredotočili predvsem na represivno delovanje oblasti, katera je zlorabljala svoj vpliv na družbo, da je sebi zagotovila popoln nadzor nad dogajanjem v državi in zatiranje dejavnosti, ki bi lahko ogrozile njihov položaj. Šele, ko bomo poučeni o zlorabi moči in družbenega vpliva v preteklosti, bomo lahko preprečili ponavljanje represivnih dejanj. Komunistična oblast si je prisvojila pravico, da se povzpne nad pravni red – s tem ni spoštovala vladavine prava, ki vsem prebivalcem zagotavlja enakost pred zakonom. Po vojni ljudem ni zagotovila pravičnega sojenja in je kršila njihove temeljne človekove pravice in pravice državljanov. Takšno ravnanje je nadvse družbeno neodgovorno, saj mora oblast zagotoviti in braniti univerzalne pravice državljanov, katere vsem zagotavljajo enake možnosti.

8 VIRI

8.1 Knjižni viri

- Brodnik, V., 1999. *Zgodovina v šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Dolenc, E. in Gabrič, A., 2002. *Zgodovina za četrti letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Jezernik, B., 1994. *Non cogito ergo sum – arheologija neke šale*. Ljubljana: Društvo za preučevanje Zgodovine, Literature in Antropologije.
- Pirjevec, J., 1995. *Jugoslavija 1918-1992: Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa
- Stanojević, T. in Marković, D., 1992. *Tito: življenje in delo (1892-1980)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Ur: Jančar, D., 1998. *Temna stran meseca: Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990*. Ljubljana: Založba Nova revija d.o.o.
- Ur: Vidic, M., 1999. *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

8.2 Spletni viri

- Prebilič, V. in Guštin, D., 2010. *Teorija in Praksa.*, Vol. 47 Izdaja 4, p866-882)
- Nedelo, R., 2012. Kaj simbolizira Josip Broz – Tito? *Delo*. Dostopno na: <http://www.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/kaj-simbolizira-josip-broz-tito.html>
- Socializem, definicija: http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=SOCIALIZEM&hs=1

8.2 Viri slik in grafov²⁷

- Slika 1: Zemljevid bivše Jugoslavije., vir: http://www.lib.utexas.edu/maps/europe/former_yugoslavia.jpg
- Slika 2: Zastava Jugoslavije., vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/71/Flag_of_SFR_Yugoslavia.svg/250px-Flag_of_SFR_Yugoslavia.svg.png
- Slika 3: Portret Josipa Broza – Tita., vir: <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/9f/0b/e3/9f0be3160f162326499dc920fb19b009.jpg>

---

²⁷ Vse grafe sva naredili sami na spletni strani www.1ka.si v okviru analize ankete, ampak niso dostopni na URL naslovu, ker sva jih oblikovali na najinem zasebnem računu na tej strani.

- Slika 4: Grobišče v Sloveniji v rovu Barbara v Hudi jami pri Laškem., vir: <http://siol.net/media/img/5e/db/e934e5d2bc03b023b27e.jpeg>
- Slika 5: Zaporna celica na Golem otoku., vir: <http://www.delo.si/assets/media/picture/20100531/goli8.jpg?rev=1>
- Slika 6: Lokacija Golega otoka v Jadranskem morju. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9e/Goli_mapa.jpg/220px-Goli_mapa.jpg
- Slika 7: Prikaz, kako se narod bori z vedno manjšim dohodkom in posledično manjšo količino dobrin zaradi visoke inflacije, denar se je stekal v državno blagajno., vir: <https://www.logicno.com/wp-content/uploads/2016/12/nacionalizacija-jugoslavija-slika.jpg>